

J 214/108

610090515.1

COBISS e

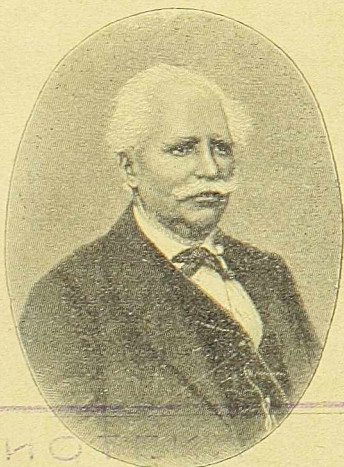

ПРОСИОЦИ

РОМАН

НАПИСАО
Л. КОМАРЧИЋ

Библиотека
Државна П. Сивина
Јана Милосављевић
Коларци

БЕОГРАД

Штампарија Светозара Николића Обилићев Венац бр. 2.

1905

Цена 1 динар

7214

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 905/15

108 ИЗДАЊЕ ЗАДУЖБИНЕ ИЛИЈЕ М. КОЛАРЦА 108

ПРОСИОЦИ

РОМАН

НАПИСАО
Л. КОМАРЧИЋ

БИБЛИОТЕКА
ЖИВОИНА И СМРАТ
БИВ. ДИРЕКТОРА ИЛИЈЕ М. КОЛАРЦА
ВАСИЛИЈА И БРАЊЕ ПРАДЕ

Jana Mincavabvi
Koporanu

БЕОГРАД

Штампариа Светозара Николића Обилићев Венац бр. 2.

1905

Цена 1 динар

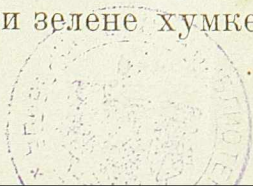
Тосаодину,

Т. Живојини Суонићу, директа
ру штампарије Јосифа Мачиста, —
у знак особитог поштовања и
пријатељства.

12. 7. 1909 год.
Београд

Л. Ротарић

Човек никада не може у животу да
покаже толико милоште, толико мило-
срђа према бедном и невољном; толико
саучешћа и болећивости према патњама
и болу својих ближњих; толико добро-
душности и племенитости према грешни-
цима и покајницима, — каи што то може
да покаже сапутница живота његова —
жена.... Жена је туга већа него наша;
њено је осећање нежније, дирљивије него
наше; — она је то, што даноноћно бди
поред тешког болника; она је то, што
му добротом срца свога и племенитошћу
душе своје блажи муке и даје му снаге
да се у нов живот поврати... Жена је
то, што потоцима суза залева хладне гро-
бове наших драгих покојника: она је то,
што мирисним цвећем кити зелене хумке,

ова вечита боравишта мртвих . . . . Жена је божанствена спона између неба и земље, између овога и онога света!..

И тој доброты срца, тој племенитости душе, томе узвишеном милосрђу наших жена. — писац посвећује ово своје дело....

ПРОСИОЦИ

I

Један је по један био газда Угљеша Пивљак. Није му било равна ни по богатству, ни по виђености у свој богатој Мачви. Само оно његово имање у Китогу, десно од Сокине механе, идући из Штитара у Шабац, вредило је на хиљаду минаца; па онда његови велики сувати код Лешнице, па забрани више Чокешине, па „дуге њиве“ у „Великом Кључу“ на реци Јадру, па његови чаири испод Липнице, — а да и не говоримо о његовим ливадама, њивама, забранима; о воденицама на Дрини и воденицама на Сави; о кошевима и наслонима и о другим ситнијим парчетима, што се тамо амо налазе по атару совљачком, глоговачком и Црнобарског Салаша. За њ се знало, да нигда није ни без готових новаца: чим роди жир, он сместа одвоји по два три чопора маторих вепова и отера

у жир; а кад се угоје, он их још мало букурузом прирани, па после с њима у Митровицу, и сместа их теслимљује. Он би у прилици рекао: „трговину што једе продаји, продаји што брже, јер ће појести и себе и тебе. Ето, да је Обрад Кустура своје свиње продао чим је с њима дошао у Митровицу, могао је имати и нешто ћара; а овако, задужио се и косом на глави: пао је у канџе несретном Максиму Ђуку, па му неће остати ни она кућа над главом...“

Угљешу су у свој Мачви звали: „трули газда.“ Па он је и био одиста трули газда.

Кад је умро, његово огромно имање дошло је под масу. А само за живи мал добивено је на 1500 дуката. То је била најјача маса у свој шабачкој нахији. И још се једнако говорило: „куд се деде његова готовина?“ Много се сумњало у Симу Ђату, који се ту десно и кад је Угљеша издахнуо, и кад је власт чинила попис. У осталом, њега је суд после поставио и за главнога стараоца. И онда се све ућутало....

Да богатство није сва срећа на овоме свету, то је газда Угљеша Пивљак најбоље осетио. Богат, штоно кажу, као земља, а опет ретко кад да је имао у животу веселих дана. Од четири сина, као четири златне јабуке, па му кућа остаде на женској глави. Само је дочекао да ожени најмлађега сина, а беше му нашао и младицу, да јој на далеко равне било није. Видео је код накучанске цркве, па је сместа помислио:

„Ево мени снахе, поноса дому моме, а моме сину Млађи згодне младице!“

*

Заблаће и Синошевић једна су општина: једна им је црква, једна школа, једна судница — једно све.

О Малој Госпођи слави накучанска црква, и ту буде света из Поцерине, Посаво-Тамнаве, Мачве, Јадра, а и других још даљих крајева, и у оба села није било куће, која није имала гостију са стране. И кући браће Поповића беху свратиле неколике кочије, а тако исто и неколико гостију на коњима. У осталом, кућа браће Поповића и данас је најчувенија и највиђенија у свој Поцерини. Она

је дала неколико свештеника, па се с тога и зову Поповићи, а у доба наше приче беше тек постао кућни старешина г. Марко Поповић, најмлађи брат браће Поповића, човек веома mudar и велики чиновник у Београду, па је ту службу оставио и дошао кући да се бави пољским радом. Њега је све село и сва околина звала, „господин Марко,“ а његову госпођу — „госпођа Јеца.“ У ову кућу беше свратио у госте и газда Угљеша Пивљак, марвени трговац из Совљака у Мачви.

*

„Шта велиш, госпођа-Јецо, за ону цуру, што се до ње ухватио мој Млађо?... Кршна девојка: не зна се или је лепша или је стаситија, или је поноснија!... Гледај, гледај мога Млађе, како је испод ока погледа!... Тако је, у мојој фамилији околиша нема. Чије је то дете, госпођа-Јецо?“

„А, наш пријатељ Угљеша има добро око! То је паметна девојка; не зна се: или је срцем питомија, или је душом племенитија. Иста њена мајка! Она је јединица кћер Обрада Кустуре, једнога доброг и поштеног домаћина и марвеног трговца...“

Али је штета... Ту недавно, много је, кажу, ште-
товао на дебелим свињама..." одговори госпођа Јеца.

"То је кћер Обрада Кустуре?!" запита готово
зачуђено Угљеша Пивљак, а преко његова лица
прелети један таман облачак; али му брзо лице
сину неком унутрашњом радошћу; а његова уста
као да сама за себе прошапташе:

"И боље!"

Шта му је то „и боље“ значило, то и данас
нико не зна.

Он је још тога дана поиска од оца и мајке,
и они му је дадоше: та ко се не би опријатељио
с тако чувеним домом, као што је дом газда Угљеше
Пивљака?..

Њему само што девојачки отац рече:

"Ја ти дајем моју Иконију, понос дома мога,
највећу радост моју, али ти унапред кажем, да је
не могу спремити онако, како бих хтео и желео, а
особито кад је дајем у тако виђен и чувен дом,
као што је твој дом, пријатељу."

"Пријатељу Обраде, она ће моме дому бити
драга, па да је спремиш с даровима, колико она
може под пазухом понети..."

„Пријатељу, твоја се кућа нашим дететом постидети неће; а оно спреме, што буде са собом понела, нека буде с Божјим благословом!“ додаде девојачка мајка.

„Дај Боже и света Богородице!“ учини на то газда Угљеша Пивљак. „Него, знаш шта, пријатељу, ја нећу друкчије, већ да од вашег детета чујем, да хоће да пође за мога Млађу, за моју једину наду и радост на овоме свету.“

„Па пријатељу, деца треба да се најпре виде; али ја опет стојим за моју Иконију добар: да јој речем да у воду скочи, послушала би, а то ли да пође за сина Угљеше Пивљака.... Кад велиш да нам мо'ш са сином доћи, да ти се надамо, пријатељу?“

„Па мој је син ту, пријатељу. Он се данас у два маха у колу хватао до вашег детета, а моје, ако Бог да, снахе.“

„Ене, благо мени, оно је ваш син?!“ повика Јела Кустурина.

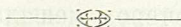
„Јеси ли га видеела, пријо?“ унаде јој у реч газда Угљеша, па се чисто устури од неког поноса.

„Јабуко моја златна!“ повика девојачка мајка. „Оно је кршан момак, нека је своме оцу здрав и

жив, а свима нама на дику и понос“, додаде Јела Обрадова.

*

Још тога вечера газда Угљеша дао је обе-
лежје Обрадовој Иконији — најлепшем цвету у
свој поносној Поцерини....

II

Истина, и то се зна, да се девојка нешто много устезала, али је укућани најпосле сломише. Она пристаде; али чим се дочепа вајата она бризну у плач и јецање. Од то доба нико је више није видео насмејану, а њена весела и звонка песма, што се јутром и вечером мешала с песмама славујевим, за свагда је умукла...

Њена би је мајка тешила:

„Немој тако, дико материна, немој бацати у бригу своју мајку и свога доброг бабајка!... Што нам, сине, онда не каза да ћеш тако туговати, па твоја мајка не би дала, да јој њена перуника с дана у дан вене, као покошен цветак на меком ливадском откосу. После, благо материно, теби ће добро бити у Угљешином дому: сви ће те држати као мало воде на длану; а у кући није какве глоте:

твој ђувергија, твој свекар, волеће те и миловати, као што јутрења роса љуби и милује мирисно пролетње цвеће... А што имаш заовицу, лепу Анђелију, сви ми кажу, да је то прави анђео Божја, што је с неба слетео на земљу, да људима каже, како је добар и милостив Бог. Она ћете, душо материна, волети и чувати, као што сестра чува и милује своју једину сестрицу.... Не тужи тако, очни виду, твога оца и твоје матере! Ти још и не знаш како ћеш у Угљешину дому бити срећна и задовољна... Теби ће, веруј матери својој, сва Мачва завидети!...

На све ово лепа Иконија гледала је преда се а њене мисли као да су лутале по неким нама непознатим рајским крајевима, које су њено срце и њена душа давно и давно нашли и замиловили.

*

Онога дана, кад је газда Угљеша за свога сина испросио и даривао лепу Иконију Обрада Кустуре из Заблаћа, могле су у велике минути јације, кад први пѣтли запеваше код Маричића кућа, а њима се одазваше они са салаша браће Поповића. Ноћ беше тиха и нема. Ни с које стране није се

чуо ни глас људи, ни јав животиња. Све је спавало мртвим сном. Ову је тишину прекидало монотono хукање воденичне бране на Добрави, што га је доносио свеж поветарац, што је парушио вијугавом долином тихе али вечно мутне Добраве... Месец се спремаше да зађе, а беше га заклонио дугачак и у пола провидан облачни појас, што се беше повукао целим западним хоризонтом, те на земљу бацио своју тамну сенку, док су месечеви зраци, овде онде, продирали, те обасјавали поједине околне, доље и дубраве, куће и кућерке у Заблаћу и око Заблаћа.

На самом прелазу горњег Кустурићева вoтњака, преко кога кућна чељад иде на Илијин студенац по воду, лепо се виде две људске прилике: једно мушко, а једно женско. Узеле се за руке, па преда се гледају и ништа не говоре.

„И ти баш прими обележје, Иконија?!“ рече тужно и веома потресено један мушки глас?

„Тако ти онога, што ти је најмилије, Рајко, немој ме о томе више питати. Примила сам. Морала сам. Тако је хтео Бог и мој отац и моја мајка; а

ја се ни једном нисам смела противити и рећи: нећу, не могу!..“

„Боље реци, понесе ме богатство Угљешино!“ упаде јој у реч онај мушки глас.

„Рајко, не греси душе! Моје срце нигда није ни за каквим богатством поимило. Ја сам о газда-луку Угљешину данас први пут чула, па ми је оно црно пред очима: оно је моју срећу разорило.“

„Е, онда, Иконија, да бежимо. Све је готово. До зоре смо у Срему... Ох, Иконија, очни виду мој, нашој срећи под небом равне бити неће... Шта Угљеша и његово благо?!... Хајде тако како стојиш. Ништа ти више не треба. Кад се вратимо и кућа ће нам бити готова. У преком шору угледније и лепше бити неће; а кад тебе у њу доведем, онда ће је огрејати сунце... А Угљеша и његови двори? Њему је пространа шабачка нахија, а отворена му је и цела Србија, па нека тражи за сина девојку, а за се добре пријатеље, а не да мени чупа срце из недара,“ повика онај, што га Иконија зове Рајком, повика гласом и решеношћу, која је на све готова.

Иконија мало поћута, па се одједном исправи,

а руку извуче из руку свога јарана, па му с дубоким болом рече:

„Не, Рајко, то бити не може. Мој би се отац убио, а мајка од туге пресвисла, да ја то учиним.“
И она заусти да још нешто каже, али се, у тај мах, међу њима обре једна женска прилика. Она дочепа Иконију за руку, па јој прекорно рече:

„Шта ћеш ти овде, Иконија, у ово доба ноћи?!“
и онда се окрете ономе момку:

„Одмичи ти од наше куће, Рајко! Немој убијати срећу детета мога, нити рушити мир нашега дома, који ти ништа дужан није.“

То је била Иконијина мајка.

У тај баш мах припуцаше пушке горе код кућа браће Ђенадића; а један мушки и звонак глас стаде изводити познату песму:

„Спремала Јана дарове,
„За своје свате кићене;
„Свакоме свату по јаглук,
„А куму — бурунџук кошуљу...“

И озго од Гавранове Греде као да неко припева:

„А куму — бурунџук кошуљу!“

То се са својим сином враћао кући газда Угљеша Пивљак, певајући и пушке међући. Њега су на коњма до Шапца отпратила браћа Бенадићи — његови катаузи у Заблаћу и околним селима.

За тим се све утаја, само што се чула жестока врева паса далеко тамо на другом крају села. Нема сумње, морао је поред самих кућа да мине какав гладан вук, јер су баш те ноћи поклане овце Јанка Субашића.

III

Кад што газда Угљеша ради, он брзо ради. На Малу Госпођу испросио и даривао за сина девојку, а у недељу по Крстову-дне дочекао у своме дому своје пријатеље — девојачког оца и мајку, па их царски угостио и провео по своме великом имању, да виде све, шта има њихов пријатељ Угљеша Пивљак, те да се не кају за чијег су јединца дали своју кћер, своју јединицу. Водио их је чак и у Лешницу на своје сувате, да виде где тови целеп крава и целеп волова, па их је онда испратио до Шапца, а узгред свратио на своје имање код Сокине механе, да им покаже свој домазлук швајцарских крава и ону дивну пасмину буђеновачких свиња; а ту су уговорили да прстен буде у другу недељу по Крстову-дне, а да са сватовима по девојку дође у недељу пред свету Параскеву....

Једу Обрадову ништа тако није обрадовало и разгалило, као анђелска појава једне, већ у велико одрасле, девојчице. Она им је и вратнице отворила, а једва се кретала под накитом од орлаша и кр-сташа талира и три ниске о врату дуката, што су пламтели као жива жеравица. На њеном се лицу беше извајала сва доброта срца и душе једнога пра-вог анђела Божјег. Она прво приђе Обраду Кустури, смерно се поклони и у руку га пољуби, па онда прискочи Икониној мајци, притиште јој врео пољубац у руку, па јој љупким девојачким гласом рече: „добро нам дошли!... шта ради моја мила снајка Иконија?... О, да вам је знати, како се моја душа радује ономе сретном дану, кад ћемо једна другој пасти у наручја!... Ја немам ни мајке ни сестре. Она ће бити мени и снајка и сеја...“ И онда једна другој падосе у наручја, па се стадоше гр-лити и љубити, а очи им беху пуне суза.

Обрад Кустура беше стао па се диви овој оди-ста реткој доброту душе једнога тако још младог, а тако паметног, девојчета, као што беше Анђелија, мезимица његова пријатеља Угљеше, а заова ње-гове кћери Иконије, што су, и по лепоти и по

витом девојачком стасу, биле као једна расечена јабука!

*

Кад су Обрад и његова Јела дошли својој кући, тамо су затекли позив од среске власти, у коме стоји, да Обрад Кустура сместа дође среској канцеларији ради некога хитног саопштења. Ово: ради хитног саопштења, беше двапут црвеним плајвазом подвучено.

„Шта ли ће ово сад бити?“ рећи ће Обрад више у себи... „О, да сам знао за ово, кад смо сад у Шапцу били, да видим шта је то тако хитно?! Није ми толико што ћу се сад поново враћати у Шабац, колико ме мучи, што не знам што ме сад баш власт зове... Него, станиде; знам шта је. Она рђа неће да пристане, да ми се одложи продаја. То је и ништа друго. Ако то буде, онда је зло. Ја нећу имати где дочекати Иконице сватове, дочекати нити су чим угостити...“

И Обрад Кустура још истог дана уседе на свога путаља и живе откаса у Шабац; оде право среској канцеларији, оде сетан и невесео. Нека

неразговетна слутња одавно је мучила душу његову, и није му дала мира ни дању ни ноћу.

Кад је дошао среској канцеларији, он даде позив Томи пандуру, па га замоли, да га пријави капетану. Пандур окрете онај позив — као да би видео, ко је Кустуру звао, па ће онда рећи:

„Капетан није ту. Одазвао га г. начелник. Бог зна хоће ли до мрака и долазити. Он се обично подуже забави код г. начелника; него да те пријавим г. Тоши писару?...“

„Е, волео бих да је капетан ту; али кад није, онда ме јави г. Тоши. Можда ће ми и он казати, рашта сам зват.“

И тамај они у тој речи, а капетан те на врата. И чим уђе у ходник он смотри Обрада:

„Ене, Кустуре! Зар си већ дошао?! Ја сам мислио, да се још часташ по Мачви са твојим пријатељем Угљешом... Хе, ко ће сад с тобом? Широка су леђа на која се сад наслањаш... Хајде вамо!...“

И они оба уђоше у канцеларију.

*

„Седи!“ рече капетан, и показа му очима столицу. Обрал седе, седе доста ослобођен лепим пријемом капетановим.

„Звао сам те, да ти рђаве гласе кажем: она рђа, она каишарчина, не да ни доћи, да ти се продаја одложи.“

„Е, онда је то зло, мој г. капетане: онда ја немам куд кући својој. Ако то буде, онда од свадбе моје Иконије ништа бити не може: онда несрећном оцу и мајци ништа друго не остаје, већ да скачу у мутну Добраву.... Ми Икониних свѣта нећемо имати где дочекати ни су чим угостити. Него, да си ми по Богу брат, г. капетане, учини ти шта знаш и како умеш, да ме то зло сад мимоиђе, па после, пошто ми дете одведу, могу слободно узети угарак, па све у дим претворити...“

„Богме, Обраде, ја ти ту ништа помоћи не могу. Продаја је саопштена и теби и Максиму Туку и Управи Фондова. И, док ви све троје не пристанете да се продаја одложи, ја немам ни силе ни власти да то сам учиним. Таки је закон; а закон је старији од нас свију.“

И онда капетан стаде мерити веселог Обрада

Кустуру, који се беше загледао у нешто, што му се у тај мах пред очима свијало. Преко капетанова лица беше плинула нека особита радост и душевна доброта. Видело се лепо, да он има нешто да саопшти своме Кустури што ће га обрадовати. И он устаде са свога места. Приђе Обраду, метну му руку на раме, па му, смешећи се, рече:

„Не бој се, драги Кустуро! Сад видим да о свему ни ти ништа не знаш; не бој се, и благодари Богу, што у овоме свету има још добрих људи. Ти оној рђи више ништа не дугујеш... Ево ти ове хартије, нѐ, па је чувај као очи у глави. То је квита, да си Максима Бука до паре измирио.

Обрад Кустура само је бленуо у капетана. Он од свега ни речи није разумео; а капетан ће наставити:

„Таман си ти отишао с твојом Јелом у Мачву, да видиш дом свога пријатеља, а мени пријавише једно момче. Оно ми рече:

— Капетане, ја сам послат, да видим шта и колико дугује Обрад Кустура из Заблаћа Максиму Буку. Ево донео сам паре, да тај дуг измирим. И ја смета пађем акта о твојем дуговању. Срачу-

нам колико свега дугујеш — с главним, с интересом и судским трошковима, и скупа је изнело: 242 дуката, 14 гроша и 20 пара. И, Бога ми, оно ми момче све до паре измири, узе квиту, прочита, па ми је врати:

„Мени су рекли, да вам кажем, да ви ову квиту дате газда Обраду, а мени дајте парче цедуље, како сам ја овај новац вама положио.“

„Ја тако и урадим; а тога истог дана зовнем Максима Ђука, и положим му за твој рачун све до паре. На! ово је његова квита. Ја сам је, боље тврђе ради, и оверио, а то исто и на актима записао!...“

„Ето, мој драги Кустуро, сад си слободан као тица на грани; а, сад, јаши твога путаља, па види кући, да ту радосну вест кажеш и твојој Јели. Њу ће то, болан, обрадовати више него што је обрадовало и тебе самог.“

„О, г. капетане, ти обрадовао нас, а тебе Господ Бог!“ повика Обрад Кустура, а очи му беху пуне суза.

После овога, друмом што води из Шапца за Поцерину, живо је касао један коњаник. По лицу његову беше плинула неописана радост; а његова уста једном прошапташе:

„Знам сад ко је. То је он, мој пријатељ Угљеша. А ко би други данас и могао за ме положити толике паре?... Он и нико други!...“

IV

Оних и оноликих сватова, као што их беше покупио газда Угљеша Пивљак, кад је женио свога сина Млађу, Мачваг, ни пре ни после, утувила није. Самих кочија било је преко шесет, а о коњицима нико рачуна ни хватало није. Једно се само зна, а то је, кад су први свати улазили у Богатић, последњи се још не беху из Совљака кренули.

„Хе, ласно је Угљеша овако свадбовати: дубока кеса, а големи амбари... Има су чим и дочекати и испратити; а то једно мушко дете“, рекли би људи, кад се о томе повела реч.

Ту се читаву недељу дана свадбовало; а совре се нису дизале од раног јутра па до неко доба ноћи. Избачено је преко пет стотина прангија, а пушке никако ни партисале нису. Сам кум дао је врећу барута, а стари сват две. Чауши су читав један дан приказивали свадбене части и дарове!...

Из ближих околних села није остала жива душа, која није дошла, да се нагледа овога одиста чуда од сватова.

Али што се беше искупило момака и девојака, жена и деце, око младе и младожење, да се надиве колико лепоти и стаситости, толико и богатом руху њихову!... Али је млада својом лепотом, својим витким стасом и нешто сетним лицем и погледом одиста одвајала од осталих мачванских лепотица.

Од Иконије се није одвајала њена лепа зао-вица Анђелија. Она је опет својом лепотом, својим анђелским погледом многоме момку памет занела, али ником тако као Радојлу јединцу сину Бранка клисара цркве Глоговачке.

Па и Радојло беше кршан момак, мушкога стаса и поноса, а срца и душе што свакога осваја. Он је још из раног детињства почео уз оца, који је опет био добар сремски певчик, да иде у цркву и научио се црквеном појању, те му је после кад је у школу пошао то ишло од пола муке. Милина га је било слушати кад чита апостол и кад својим звонким и симпатичним гласом одговара на јекте-нија. Типик је знао напамет, да би му у томе

позавидео и какав богослов. Он је с особитом вољом читао и остале „мирске“ књиге, песме и приповетке. Знао је „Бранка“ напамет, и из „Горског Венца“ могао је читаве стране одекламовати. Он вам је могао, с краја на крај, испричати „Сироту Босиљку“, „Алпјску Пастирку“, „Касију Царицу“, „Езопове Басне“ и Доситејева правоученија, тако исто. Он је у народу важио као нека ретка појава од бистрине, управо као неки — сељак филозоф. С тога га сељаци узеше за општинског писара, али ту није дуго остао: истиште га Симо Ћата, који га, из прости зависти, није могао очима да гледа. Он је Угљешиној Анђелији у неку руку био као неки мали учитељ: што би год данас прочитао, он би то њој све дословце испричао, а често би јој читао и какве лепе песме и приповетке. Ово је њих једно другом зближило тако, да су једва чекали да се састану и једно с другим ћеретају — о чему било. Најпре су се волели као брат и сестра, а после? — као јаран и јараница; али преко њиховог језика нигда није склизла каква ружна и неприкладна реч. Њихово је вољење било правд, чисто анђелско вољење, али у које је опет несретни

Симо Ђата почео да уноси горчине и сатанског заједања. Он би за њ, где би стао, по нешто ружно рекао. Једном је приликом и самом Угљешу у уши дотурно:

„Газда Угљеша, припази-дер ти на ово клисарово штене! Он нешто много обија око твоје куће. Ако је твоја Анђелија у колу, ако је наслу или на прелу, знај да је ту и он. О томе већ говоре и деца по сокаку. Чувај оно дете, док на њ није изнет какав ружан глас; а кад се изнесе, онда га није ласно изгладити.

Од то доба Радојло није смео кући Угљешиној доћи, нити се с Анђелијом састати и разговарати; али то је баш учинило, да су они обоје једно за другим почели још више марити па чак и чезнути.

*

И док је првога дана на овој свадби све живо пливало у џумбусу и весељу, дотле се једна мала дружиница шабачких младих трговаца веселила пред совљачком механом. И то је весеље текло као бујна река: ређале су се севдалије за

севдалијама, а свирао им је млади и духовити свирач Бего Цицварић, онај Цицварић, што је својим песмама овековечно веселу дружбу шабачких младих трговаца: Тоцузовића, Куртовића, Гашића, Тркића, Ајдарића, Нешића, Лелековића, Бојића и других.

И овога је пута Бего Цицварић показао своју духовитост и песнички дар: он је ту, пред самом совљачком механом, срочно и уз ћемане отпевао познату песму:

„Иконија, моје суво злато,
 „Росно цвече, јутрос узабрато,
 „Дико моја мојих младих дана,
 „Болу већи мојих тешких рана,
 „Куд то пр'ну голубице бела?...
 „Срце си ми у незнан однела!“

Кад је ово отпевао Цицварић, један од оних младих трговаца дочепа пуну оканицу вина, што је пред њим на столу стајала, па је, гођен неком унутрашњом сетом, баци преко тарабе у шљивак и она прште у стотину комада. После скочи и викну:

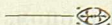
„Коње!... Побратиме плати ово што се потрошило!“ — окрете се једном своје другу. За тим појаше коње и у великом касу одоше пут Црне Баре, а отале на Карантин Рачу, тамо где вало-

вита Дрина утиче у Саву, и где се Србија грли са питомим Сремом и својом сестром Босном поносном; а кад су се отуд вратили, то нико опазио није, то је морало бити онда, кад је све мртвим сном спавало.

* * *

Од то доба само се још једном на кућу газда-Угљешину права радост осмехнула. То је било онда, кад му је снаха родила унука, мушко чедо, Ђедову праву радост; јер је у овоме детешцету видео милост Божју, видео мушку главу, која ће прихватити и одржати слеме кућно и на огњишту ложити божићне бадњаке и о крсном имену дизати чашу у славу Божју.

Тако је мислио газда Угљеша Пивљак; али у књизи судбине било је са свим дукчије записано...

V

Несрећа никад не долази сама. Она је увек у друштву. Она човека и стиже и срета. Ране, што их она задаје, тешке су и непроболиве. Њих људи обично односе собом у хладни гроб свој.

Није прошла ни година и по, а његов син Млађо први у Совљаку паде од језовите косе смрти, коју беше несретна колера 1866 по свој Србији размахнула и толике домове у црно завила.

Газда Угљеша се тих дана десно код волова на својим суватима у Лешници; а кад му тај црни абер стиже, он пребледи као смрт, па само повика:
„Кола!“

И ма да се ишло галопом, весели отац, мало мало, па би повикао:

Брже!... Шта их штедиш, покрепали, да Бог да!... И они стигоше у Совљак за непуна два и.

по сахата, и ако се рачуна, да од Совљака до Лешнице има добрих пет сахати. За то му дешњак, чим га из кола испрегоше, прче — прште као срче кад га о студен камен ударимо!...

Али која вајда, кад несрећни отац није затек'o жива сина. Он је, док је с кола скочио, по људима, по снузденом лицу њихову и по оној мртвој тишини, која је у целом дворишту владала, познао, да није добро.

Он само учини:

„Где је мој Млађо?!“

И онда полети у кућу. Људи хтедоше да га зауставе, али се он оте, улети у собу и виде мртва сина где лежи на својој самртној постељи.

Он само што рикну као прободен брав:

„Сине, Млађо, животе мој, зар баш тако?!“

И онда се несрећни отац простре по својој мртвој сину; а кад је мало дошао к себи, прве су му речи биле:

„Где је Иконија?... Где је дете, мој Угљеша? Нека с њим бежи из ове несретне куће, нека бежи куд било!...“

Боже, од кад је света, људи беже од смрти;

али их она нађе, па ма побегли на крај бела света. Отуд оно народно:

„Од смрти се побећи не може.“

*

Ма колико да је конач жалости дугачак, њега време, мало по мало, ушије. Он се с радощу упоредо уткива у платно живота човекова. С тога наш живот, ма колико био горак, ипак има неке дражи. И ми га за то увек трпљиво сносимо, вечито надајући се, да ће нам синути бољи и веселији дани.

Тако је и с газда-Угљешом било... Жалио је и жалио свога јединца. Читаву годину нити се бријао нити шишао. Ишао је као какав одбегли сужањ. Али гледајући свога унука, малог Угљешу, коме је кум на крштењу дао Ђедово име, како с дана у дан напредује, гледајући у њему живу слику свога сина Млађе, она је жалост, с дана у дан, бледила. А оно Божје анђелче, кад би год свога Ђеда опазило да од куд долази, оно би му пружио ручице, да га узме. И он би га узео и ваздан му којешта тепао. И ово је био животворни мелем натиштеним ранама овога жалошћу већ погрбљеног и оседелог старца

Има прилика, кад се човеку учини, да је и сâм Бог једна оличена пакост, која не може да гледа трајнију срећу човекову. Ово се могло приметити и на дому веселог Угљеше Пивљака: таман почну да му се замлађују тешке и дубоке ране, што су му их задале четири црне смрти његова четири сина, а некаква их зла кôб још већма разгребе и позледи. Тако, једнога дана, лицем у свету недељу пред Спасов дан, таман кад се навршила година дана, од кад је саранио последњег сина свог, — приђе му његова снаха Иконија, пољуби га у руку, па ће му рећи:

„Бабо, ја не могу више остати у овој кући. Хоћу да идем своме оцу и својој мајци. Опрости ми, ако сам те што увредила.“

Ово је она рекла с таквом решеношћу, да је њен свекар сместа увидео, да би му узаман било, да је од тога одвраћа.

Он мало поћута. Гледао је преда се, и као да је смишљао шта да јој рекне.

„Хајде, снахо, што ти је наша кућа постала тешка; али, како можеш да се раставиш са својим

дететом, са нејаким Угљешом, са још једином радошћу несрећнога свекра твог?!“

„Па ја сам мислила, бабо, да и њега са собом поведем; а доводила бих ти га сваке друге...“

Али јој свекар не даде ни издушити шта је хтела рећи. Он скочи, а лице му се чисто развуче:

„А, то ли ти мислиш; а, снахо Иконија, док сам ја жив и мичем и једним прстом овим, ја не дам да ми се дете, ова моја још једина утеха у старим годинама мојим, из куће одведе.“

Иконија му на то са свим хладно одговори:

„Па добро, бабо, ја и немам силе и власти да га од његовог ђеда и његове куће одвајам, а и да имам, то чинила не бих; али, бабо, на твоју душу грех, ако детету нешто буде, без материне неге и гледања...“

„Али ће то, снахо, бити и на твоју душу: каква си ти мати и какво је то твоје камено срце, да свога нејака сина, пород срца свога, остављаш, а да и не говорим о кући мојој, о кући твојој, која ти, од кад си у њу доведена, никад ништа на жао учинила није.“

Иконија је на ове свекрове прекоре само гледала преда се и — ћутала...

*

После једнога сахата стадоше пред Угљешине вратнице једва господска кола — кочије на федер и са сицевима — у која беху упрегнута два, као трава, зеленка, оба поносног држања — ама као да их је једна мајка ојдребила. По скупоценим амовима и сребрним кључевима, вид'ло се, да их је дубока кеса купила. И док је онај млади и лепо обучени момак, што је кочијашио, везивао један мали свежњић, што му га је Иконија дала да га у закошарак веже, — дотле се она праштала са својом заовицом Анђелијом. Она јој је са сузним очима говорила:

„Чувај ми сина, слатка моја сејо!... Ја ни ово нисам хтела, али је тако, ваљда, хтео Бог... Чувај га и, место његове жалосне матере, негуј, храни, и обасипај пољупцима; јер ћеш му ти од сад бити и тетка и мајка. Чувај га и негуј, тако ти Бог за то платио и милостивим те оком поглед'о!..“
И онда се наднесе над малог Угљешу. Он беше у

дубоком сну. Не може бити, да у тај мах није нешто ружно сањао, јер му се на ружичастим уснама поче развлачити некака детиња срдитост, готова да у плач удари; али се то све одједном претвори у један блажен анђелски осмех.

Иконија се стаде гушити у јецању; али се брзо стеже, окрете се својој заови, погледа је оним тужним и вечно сетним погледом.. Хтела је да јој још нешто каже, али јој се речи у гуши следеше. И она онда немо паде у загрљај својој доброј заовици. Оне су тако дуго загрњене остале, ћутале су и обе се гушиле у плачу и јецању....

*

После неколико тренутака летеле су као ветар оне господске кочије. Летеле су друмом што води за Шабац. У њима су седеле две жене: Иконија снаха Угљеше Пивљака и Јела Обрада Кустуре. — То је била мати и кћи... За колима су, у касу, у веома живом касу, касала два коњаника, оба на добрим коњма и у господском варошком руху. Једно беше Рајко Перић, а друго његов побратим Пера Крунин...

*

„Јеси ли их познала, кумо?“ упита Пела бирташица у совљачкој механи своју куму Фему Митровчанку.

„Познала, како нисам. Они су били оно, што наручише онај богат ручак, кад је оно газда Угљеша женио свога сина с овом истом младицом, што седи у овим господским кочијама, —“ одговори Фема Митровчанка; а на то ће Пела бирташица додати:

„А онај на оном златногривом кулашу, то је онај, што је онда био онако сетан и невесео, док су његови другови дивно изводили песме севдалије.“

„А кад оно несрећни Бего Цицварић запева:

„Иконија, моје суво злато,

„Цвеће росно јутром узабрато,“ — овај ти веселник дочепа оканицу с вином, па њом о земљу, и она прште у стотину комада!“ — додаде Фема Митровчанка.

„И ова, видећеш, оставља и свога свекра, и своје дете, и један богат дом, пун свакога добра као кошница меда, оставља све то, па оде тамо,

где је њено женско срце одавно вуче!“ — рече Пела бирташица.

„Па ’коће, кумо, права је срећа оно, што је нашем срцу мило и драго, а не пусто земаљско благо,“ одговори Фема Митровчанка.

VI

На годину дана после оне опасне морије, што је грозно десетковала људе и жене, девојке и момчадију, — дошла је једна опаснија — за децу. Она је те године уморила готово цео један појас деце, од две до осам година!... А кад је била на врхунцу свога беснила, она је онда покосила и млађани живот унука несрећног Угљеше Пивљака. Шта сиромах Угљеша није чинио, да од овога неумитног дечјег крволока спасе свога унука, једину још мушку главу дома свога, — па ништа. Није штедео ни труда, ни коња, ни пара. Довео је два лекара из Велике Митровице и Гродера из Шапца, те су држали консилиум. Па? — Сва тројица само одмахнуше главом. Један од њих рече:

„Доцкан...“

А други:

„Овде више наша мајсторија не помаже.“

Др. Гродер предложи воду за „испирање“ — сваких пет минута. То и она двојица усвојише.

„Шкодити неће,“ рече онај први.

„А ни помоћи,“ додаде онај други.

Гродер опет ништа не рече, већ сâм спреми лек. У оној ватри лекари су морали са собом носити све што треба, кад буду овако у народ позвати.

И сâм Угљеша, по самим лекарима, познао је, да је свака нада изгубљена. Он више није смео ни да улази у собу, где је лежао његов весели унук. Он је само испред куће одао и — хукао.

Анђелија није одмицала од свога братића и све је чинила што је ко казао, да би и то добро било, а особито, што су све жене, које се беху искупиле, тврдиле, да доктори ништа не знају, и да је све у Божјој руци. Баба Стана, мати Јове четовође, рече, да нема бољке од које лека нема, али га, пусто, људи не знају, а доктори још мање; а Дивна Петришкова рече, да је све у Бога и да се на њ ваља до последњег часа ослањати. Анђелија је двапут-три улазила у гостинску собу, стала би пред икону свете Богородице, па јој се молила да

се смилује на тешког ббника и да га спасе од ове страшне бољке. Она је неколико пута уздахнула, што ту бар није и детиња мајка, њена добра снајка Иконија. Чинило јој се, да би дете сместа оздравило. Она једном сави руке око врата своме баби и стаде га молити да учини абер детињој мајци, да јој је син на умору, и она ће доћи, па може Бог дати да детету буде боље.

„Доцкан, сине; а, најпослед, и зашто? Да је она марила за ово дете, она га не би могла ни оставити,“ рече ђед детињи с неком очевидном срцбом, која му је из саме душе потицала; јер су сад и њега мучиле оне Иконијине речи:

„Али, бабо, на твоју душу грех, ако детету што буде, без материне неге и гледања!...“

Детету, међу тим, по некад као буде и лакше. Оне муке мало умину, оно прогледа, прогледа веселије, па се чак и насмеши. И тад се сви обрадују; али то буде све. Оно, сироче, скочи, врисне, да се у човеку крв следи; полети и својој веселој теткы падне на груди. Једном је, колико га грло доноси повикало:

„Беди, хоћу ђеди!“

И зовнуше му несрећног ђеда. Он дође; али тек што у собу уђе, а дете скочи и појми да некуд бежи, али га Анђелија узе у наручје, па му оде говорити:

„Не бој се, кућо моја, ево твоје теткице, она тебе не дâ!“

И оно сироче само задрхта, затури своју анђелску главу и — као чивит помодри. Сви су помислили да мре. То је мислио и његов ђед, јер сместа оде из собе: није могао да гледа самртне муке детиње. Он оде у своју собу и паде ничице у свој кревет, па се стаде гушити у јецању. После се ућутао. Можда је и заспао. Он те ноћи више из своје собе ни излазио није.

Дете се после опет мало повратило; али то је за мало трајало: што се у ноћ више улазило, све су га веће муке спададе. Видело се, да му је крај живота ту...

И жене су већ почеле да се нѐмо погледају. Пела бирташица само што махну главом; а Фема Митровчанка руком. То им је био знак, да је дете било и прошло.

Једна ће тек рећи:

„Шта ти је човек!“

А друга:

„Данас јес', а сутра га нема!... Роди се, само да се мучи.“

Једна опет примети, да се деца много више муче но људи.

„Хе, моја друго, младост се отима — хоће да живи,“ — додаде Фема Митровчанка.

*

Кад би пред саму зору, дете се као мало смири. И онда ће Пела бирташица приметити.

„А где је газда Угљеша. Њега још од синоћ нема?!“

„Отишао је у своју собу да мало прилегне. Ово је друга ноћ како, сиромах, око на око свео није,“ одговори Марта Јездина.

И Анђелија беше већ клонула. Наслонила се на јастук па и заспала; а кад дете опет врисну, она се трже, па није ни чула шта жене о њеном оцу говоре.

Али кад већ поче и свитати, а оца јој још нема, она замоли Марту Јездину, да види шта је

с њим, те из своје собе још не излази, а његово је да први устане да се умије и Богу моли, па да после по кући све избуди.

И Марта Јездина уста и оде. Не би је позадуго; а кад се врати, била је бледа као смрт. Она се саже, те нешто шану Пели бирташици. То је погледала и Фема Митровчанка. Оне све три, полако, на прстима, изађоше из собе. Анђелија то ни опазила није. Беше пала поред детета и — заспала.

*

Мало после, стаде се у дворишту Угљеше Пивљака разлегати запевка. То је био глас Анђелије кћери Угљешине.

„Смирило се! курталисало се мука!... Бог да му душу прости!“ рекоше они који поред Угљешине куће минуше; а један додаде:

„Ето, сад, сиромах Угљеша! Угаси му се и последња нада његова. Толико имаће, толики живи мџ, толико богатство, па му дом оста без мушке главе!... Нека још и он склопи очи, па онда у овоме дому неће имати ко да слави крсно име и да диже чашу у славу Божју!“ рекао је стари

Јеротије Недић, који у тај мах беше пошао својој воденици на Дрину..

Али кад пуче глас по селу, да дете није умрло, већ сâм Угљеша, ђед његов, сваки се живи зачудио и — прекрстио. Многи полетеше Угљешиној кући да виде, је ли то истина!

И то је била истина. Један је пред самим вратницама покојног Угљеше овако причао:

„Синоћ је отишао у своју собу, да мало прилегне. И како је легао, није се више ни пробудио; а кад се у кући опазило да из собе не излази, а већ је било у велике свануло, онда Марта Јездина прва оде у собу да види што не устаје, а кад тамо, сиромас Угљеша већ се и охладио. Поред њега се отег'о читав поток усирене крви!..“

Умро је без свеће.

* —

Тај дан, пред само вече, испустио је душу и мали Угљеша, а сутра-дан саранили су и ђеда и унука — једног до другога.

VII

У оној великој забуни, која је настала у кући Угљешиној ненадном смрћу његовом и његова нејака унука, — највише се нашао веселој Анђелији на помоћи Сима Бата, који је и иначе с њеним оцем добро живео. Он је први од људи из села дотрчао онога јутра, кад су Угљешу нашли мртва у његовој соби.

У целој кући све беше изгубило главу. Нико није умео казати, шта треба чинити а шта не треба. Кукавна Анђелија беше као изван себе. Летела је час у собу мртвоме оцу, а час своје јадном братанцу, који је био на умору. Она није ишла, она је посртала. Она није кукала, она је запомагала:

„Куку мене, шта је ово? Куку мени ојађеници, шта ћу ја сад?... Бабо, слатки бабо — шта ти то учини од себе, а шта од мене?!... Бабо, слатки

бабо мој, ти мене закла?! Бабо, шта ћу ја сад на овоме свету без тебе, без своје мајке, без браће своје?! Бабо, прогледај, устани; погледај несрећну Анђелију твоју!... Устани; ено, зове те нејаки Угљеша, слатки унук твој!... Куку бабо!...“ И она се простре по мртвом оцу свом.

И у тај мах улети у собу Сима Ђата. Стаде као укопан — као да је и њега потресла ова ненадна несрећа што је ову кућу снашла.

Он приђе Анђелији. Дуже је, па је полако и с пуно неког бола изведе из ове проклете собе. Водио је преко дворишта, а и сâм није знао куд. Он ју је само, готово нечујно, тешио:

„Умири се, дођи мало себи — жалоснице моја!.. Шта ћеш, Божја је воља, а што је од Бога, слађе је од меда! Доста, смири се!... Иди и гледај оно весело детешце!... Ти си му сад све — и отац и мајка и ђед и све... Буди јунак! Зар не видиш да те је сâм Бог одредио да понесеш једно тешко бреме туге и жалости, под којим би пали и вајјачи људи?!... Анђелија, кћи Угљеше Пивљака, све ће то поднети, а посрнути не сме. Смири се, дођи себи! Ти си паметна девојка. Ово, што се данас десило

у кући вашој, дешава се од кад је света и века... Мртви иду мртвима, а живи живим! Хоћеш ли ми допустити, да учиним шта треба, да ти оца спремимо његовој вечној кући — онако, како то доликује и имену његову и дому његову?“

На ове речи Анђелија се чисто трже. Погледа у Бату оним својим великим и паметним очима, што их беше ружно замутила ова велика жалост њена. Погледа га па ће му шапатам рећи:

„Бато, како те Бог учи! Ја сад ништа не знам, ни шта ћу ни како ћу. Како ти наредиш, онако и нека буде!...“

И Бата је одиста учинио све, те је пратња покојног Угљеше и његова унука била, какву ни пре ни после Мачва утувила није. На опелу је чинодејствовало пет свештеника и један ђакон; у цркви беху упаљена сва кандила и оба полелеја; а до њихове вечне куће испратила су их сва три разреда ђака и силан свет из Совљака, Глоговца, Црне Баре, Салаша Црнобарског, Клења, Бадовица и других околних села.

После седам дана, пошто је дато подушје и ђеду и унуку, дође власт, пописа свеколико имаће покојнога Угљеше и образава масу, а за главнога стараоца постави Симу Бату, као човека, који најбоље зна све, шта од имања и жива мала има покојни Угљеша, као и то, с ким је имао каква посла и рачуна.

Бата се прими тога тешког посла, али под погодбом, да му даду још једнога помоћног стараоца, јер је, рече, имаће велико, а на све стране раштркано, па је и одговорност велика, а он није рад, да му образ црвени и пред влашћу и пред људима.

„Па добро, брате,“ рече му општински председник, „избери ти кога хоћеш и на кога се најбоље ослонити можеш, па ћемо ти ми то одобрити, а што ми овде уредимо, ја мислим, да то неће ни масални макарити.“

И Бата је изабрао Ранкића Томиног, човека истина имањем отањег, али иначе вредна и послушна. И то је све одобрио и масални.

*

Ђата је одмах приступио уређењу масе. Најпре и најпре је отпустио неке Угљешине момке и једног настојника, који му се нису допали, па је на њихова места узео друге, „поузданије.“

„Кад сам ја, брате, за све одговоран — и Богу и суду и, најпосле, и својој пупили, онда хоћу и ја да знам коме ћу моћи оволики масени мџл на чување поверити,“ рекао је једном приликом, кад се о томе повела реч.

„Богме Ђата има право, и ја бих тако радио,“ рекао је Петроније Певац.

„Е, има право; зар покојни Угљеша бирао себи момке да му мџл чувају, и био с њима задовољан, а Ђата их сад не бегенише!... Други су то рачуни, браћо,“ одговори на то Игња Мутап.

„Вала, све му се може опростити, али што отпусти старог Мићу, који је у кући Угљешиној свој век провео, и сву му децу на својим рукама одгајио, — то му нико живи одобрити неће,“ учиниће Пав’о Агић.

„Море, опет ја вама велим, оставите ви Ђату. Зна он шта ради: опазио он да чича Мића нешто

много шурује с Радољом сином нашега клисаре, па му сместа дао пут,“ рећи ће опет Игња Мутап.

„А, Бога ми, нема право. Радојло је само суво злато; ја га од малена знам, кућа смо до куће,“ — примети Среја ковач.

Све ове замерке Ђати су дотурали његови људи, али он на то главе окретао није. И онда би неки рекли:

„Море, Ђати не може нико ништа. Јака су леђа, на која се он наслања.“

И то је била истина.

*

Па Ђата, ако ћете право, и јест се много старао око унапређења ове Угљешине масе. Мало, мало, па би заповедио млађим, да спреме нова масална кола, да се у њих упрегну она два врана „гаврана,“ како их је сâм Ђата назвао кад је први пут сео на кола и пошао да обиђе огромно имање Угљешино. Он би сваком приликом свратио у Богатић до капетана, а после би одсинуо и до Шапца, да се јави масалном, те да му каже, шта је све за масу урадио. Истина, било му је

мало незгодно, што масални није био онако „згодан“ човек, да му све одобри, што је он хтео по маси да предузима. И једва је израдио, и то на велико наваљивање неких Угљешиних пријатеља, да се сав живи мџл распрода. И Бато и капетан, а и неки други Батини људи, налазили су, да је масални мало тврдоглав, и да би добро било да се на његово место постави мало згоднији човек; али су Бати ипак препоручивали да се пред масалним покаже послушан и готов да сваку његову примедбу прими и послуша. И тога се Бата строго придржавао, па му је ипак масални неколико његових планова покварио. А кад је Бата одвајао, шта ће од живог масалног мџла продати, он се застави код домазлука оних лепих швајцарских крава и оне питоме пасмине буђеновачких свиња у Китогу, па је том приликом рекао:

„Ово би заиста било грехота распродати.“ Он је те године и сџм на свом имању установио ову „швајцарску и буђеновачку сточну економију,“ како се о томе једном сџм изразио.

Тако исто није хтео да прода плуг волова

— све самих јунаца, два пара коња — два кулаша и два вранца, и нова кола.

„Не дам ја, рекао је, да глас и углед Угљешина дома потамни, већ хоћу да је виђен и признат, као што је био и за живота његова.“

Па и о наследници Анђелији он се очински бринуо. Није дао да буде сама у оној великој кућурини, већ је узео Фему Митровчанку и Марту Јездину, своју куму, да се увек уз Анђелију нађу...

*

Ђата се једном приликом, као мало у шали а мало и озбиља, пожали масалном, како му већ почињу досађивати Анђелијни просиоци. И то су, рече, све они што траже готовине онако — без мотике.

„А, знам, верујем, имаћеш ти богме тек од сад од њих муке. Неће ти дати с миром ни ручати ни вечерати. И то ће бити све саме шићарције. Они и мени сваки дан досађују: хтели би да непрестано по масама риштају, да виде, колико која маса има у готову и како би се то могло здипити. А око твоје Анђелије биће лома. С тога се у па-

мет узми, да ти не подвале и — девојку унесреће... Збиља, колико њој сад бѝ година?“ упи-таће одједном масални.

„До њеног пунолетства треба још година, седам месеца и 23 дана,“ одговори старалац Анђелијн.

„А, па она је већ ту, да буде пунолетна, с тога с њеном прошевином невој хитати. Кад постане пунолетна, нека сама себи срећу бира, а ја и ти да не будемо одговорни, ако уместо на срећу натрапа на каку несрећу. Ја не дам, да нам се каже: „продадоше је!...“ У осталом и ја сам ту. Ни ја не дам, да ми ова маса оде на ђавоље мекиње. Ми ћемо нашој пупили, нашој лепој Анђелији, потражити каквог ђувегију из добра и виђена дома... Док ја овде седим, Бато, не дам ја, да се мојим богатим пупилама крпе туђе продрте вреће.“

Ово као да се Бати није допало, а учини му се, као да се оно „продрте вреће“ на њега односи, па мало заћута, али се, најпосле, прибра, па рече:

„Ништа ја по овој маси нећу предузимати без твога одобрења, господине.“

„Не велим ја то, човече, за те. То се односи на Анђелијне просце, а особито на оне, који не-

траже њену руку њене лепоте ради, већ ради ње-
нога богатог мираза...“

И онда свој поглед упиљи у Симу Ђату. Дуго
га је тако нешто посматрао, па ће му, смешећи се,
рећи: „а, богме, Ђато, ако ми и ти станеш врдати,
онда знај, да ћеш ти баш за све трошак платити.“
И то је Ђату веома забринуло и — сневесио.

VIII

Ђата је, одиста, имао право, кад се оно масалном пожалио, да му просци Анђелијни почињу досађивати. Њихов се број из дана у дан множио, док најпосле није узео размере, који су и самог Ђату почели збуњивати. Кад би год куда пошао, а особито на оним лепим и скупоценим масалним колима са сицевима и федерима, упрегнутим било бесним и немирним вранцима, или змијоглавим и поносним кулашима, — он је наилазио на читаве заседе Анђелијних просилаца.

Али их је Ђата јуначки и дочекивао. Изгледало је, да је рођен за тај посао. Некако је одмах умео да оферчи, који је просилац озбиљан, а који је — лака роба. С првим је улазио у преговоре — дубље или краће, како је већ који својом озбиљношћу заслуживао, а ове друге умео је тако да

љокне, да су сместа окретали леђа и одлазили без обзира.

Истина, Анђелија је била и лепа и примамљива, и духовита и поносна, веома добра срца и племените душе, али све то онај рој њених просилаца није опазио. Пред њиховим очима само је сијао, треперио и на њих врашки намигивао, њен богати мираз.

Ово као да је опазила и сама Анђелија, с тога је постала хладна и равнодушна према свима својим просцима, па чак и према онима, који би, колико толико, заслуживали њену пажњу. Шта више, они су јој из дана у дан бивали не само досаднији, већ и одвратнији. Једном је самом Ђати рекла:

„Немојте ми о њима ништа више говорити. Они не траже моју руку, већ овај мој мираз, ово моје очинство.“

А Феми Митровчанки једном је с пуно горчине рекла:

„Ништа не бих волела, него да ово моје очинство каква Божја сила у дим претвори, и ти би онда, слатка моја тета-Фемо, видеела, како би ови моји просци прсли — куд који.“

То је Фема после и Бати казала.

„Ми ћемо с њом муку имати: ја ово чудо од девојке још у своме животу видела нисам,“ додала је Фема Митровчанка.

Бата је само ћутао, жмиркао и смешио се. Не може бити, да му та особина његове пушале није ишла у рачун.

*

Један од најозбиљнијих просилаца Анђелијних био је Максим Бук, трговац из Шапца, за кога се у велике говорило, да не зна шта има и да је „похарао“ цео свет, док је то своје благо нагомилао. Он је тражио руку Анђелијну за свога сина Рају; а томе је послу приступио веома опрезно и већ с напред скројеним планом. Најпре је за тај посао утро пут до масалног, који за то има последњу реч; а кад му овај рече:

„То до мене, газда-Максима, није. Иди ти Сими Бати. Он је главни старалац, па, како се ви тамо наредите, ја ћу после већ видети. Само утуви газда-Максо, ако ја чујем, да је ту какво мито имало посла, онда знај, да вам то упалити неће. На ме је и онако велика повика, да тргујем с бо-

гатим масама, а маса покојног Угљеше Пивљака већ по својој величини сама собом на се навлачи сумњу, па, онда, да се то све свали мени за врат... То не дам, газда-Максима, и нека ти је то још сад знано," — он се мало уозбиљи.

Наравно, то је Максим Ђук већ разумео, шта му то значи, зато је и рекао:

„Па, господине, и на ме је зинула и хала и врана; и за ме свет говори, да сиротињи продајем бакраче по кући и губере с главе, па шта ћу му ја?.. Ја, господине, ником не продајем ни губере ни бакраче, већ само своје тражим. Истина је и то, да ја радим и да без хасне нећу да радим, и само гледам да се не замерим власти и закону, а друго ми је све равно, равно до — Косова...

„И још нешто, господине, ја сам себи поставио за правило, да свачију услугу добро платим, и то не из своје кесе, већ из онога, што ми та услуга доноси. Тако сам радио до сад, па се нисам кајао, а тако мислим да радим и од сад, па се, надам се, опет кајати нећу!“

„А ја, газда-Максима, овде не чиним ником никакве услуге, већ само вршим своју дужност, јер

сам постављен да будем сиротињи место оца и мајке... Зато, опет ти велим, иди ти Сими Бати. То је његов посао, а оно што се мене тиче — ја сам ти већ казао," рече му масални, а преко чела му прну чудан осмех. Он као да је хтео рећи: „све, све, али овде код мене неће моћи проћи ујдурме Максима Ђука.“

И то је и газда Максима мало бацало у бригу, исто као оно пре и Симу Бату...

*

Газда-Максим Ђук имао је увек обичај да гвожђе кује док је вруће, па је ту методу и овом приликом усвојио, ма да му се нешто, пред његове намере, испречио масални; али се он уздао у своју одлучност, која се додиривала чак с извесном дрскошћу, с којом се Ђук служио, кад му је год била у изгледу каква већа добит. Тако он је још истога дана, после онога разговора с масалним, сео у свој „интов," у који беше упрегао две своје ластавице, она два зеленка — своја два ждрала — па као ветар одјури у Богатић. Ту се састаде с капетаном, те га замоли, да му једном већ изврши неке

наплате од његових дужника, а то рече, одавно пред њим стоји; а пред само вече састаде се и с писарима у механи Јосе Куртовића, поручи пиво за све, а нареди Маци Јовиној да спреми и мало мезета: „то ће ми, рече, бити и вечера, јер морам отићи мало и до Раче... Овај Панта Ковић, кад се коме задужи, не мисли да плати...“

„А, каишарчино једна, мислиш мене да забушиш, је ли? Хоћеш на Рачу до старога Ковића, да тражиш од мртве кобиле плоче, а не велиш, да ти је у плану Совљак и Сима Бата, главни старалац масе покојног Угљеше Пивљака... Ама, ти оно као да имаш и сина за женидбу?“ зацерека се пакосно писар Јеша Савчић, који се с газда-Максимом Ђуком упознао, док је још са службом био у Владимирицима, у питомој Посаво-Тамнави шабачкој.

„Лоло једна, чудо те ти ниси старалац лепој Анђелији, те би се с тобом и брже и лакше споразумео, како за мога сина да добијем њену лепу руку.“

„Не њену лепу руку, већ њен богати мираз, несита хало!... Теби би било мало, да се дочепаш

„Крезовог блага!“ не даде му писар Јеша ни издушити шта је хтео да каже. — — — — —

У том и момак истера интов из авлије и стаде пред механу. То беху одиста богата господска кола, не зна се: или је богатији био интов, или она два зеленка, као две виле — нека племенита крв. Пругасти, високи, повијених вратова, малених змијастих глава, а грива као четирн муна свилена повесма, мрка као гагат. Онај лѐвак немиран, копа час левом час десном предњом ногом, а мало мало, па жестоко за врат уједе свога друга дешњака; а онај само њисне: видело се, да је то била крупна шала... Зато сѐм Максим Ђук викне:

„Ждрале!... Миран!! И ждрал се одиста смири; али је цептно — као прут. Сила од коња!..

*

Већ се беше у велике навукао мрак, кад пред совљачку механу стадоше једна лепа господска кола. То је онда била реткост и у самој богатој Мачви. На механским се вратима указа једна женска прилика. То је била Пела механџика. Она приђе колима. Не може бити да их није познала чија су.

„Пело, кога имаш још од гостију?“ ушита из кола један глас. И то је био глас Максима Ђука.

„Само је ту Сима Ђата и онај млађи тотор — неки Ранкић Томин. Света је било пуно, па се рано разиђе; а ова двојица обично остану мало дуђе,“ одговори Пела механџика.

„То је баш добро; ама као поручено. Отвори нам крајњу собу и спреми богату вечеру. Употреби сву своју мајсторију, да ми у собу доведеш самога Ђату — да заједно вечерамо, а и ономе млађем подај нека он обашка вечера. У собу не пуштај никог за живу главу; а већ ти знаш Максима Ђука, да он, кад плаћа — добро и богато плаћа.“

„А, бићете послужени боље и богатије, него да ми је сâм владика на конак дошао,“ одговори Пела механџика, па као срна одлети у механу, да све изврши што јој је наручено.

„Окрећи кола у авлију!... Коње добро провадај, па их после намири. Кола под шупу, и — од коња не одмичи!... Је си ли разумео?“

„Ништа не брини, газда, ти знаш да се ја за коње више старам, но и за себе сама,“ одговори

момак Максима Ђука, па полако поче окретати кола, да у механску авлију уђе, а вратнице су већ широм биле отворене. С прага механскога гледао их је један човек. То је био главом Сима Ђата, главни старалац масе покојног Угљеше Пивљака.

„А, ево још једног! Добро ми рече масални. Они ми неће дати мира ни дању ни ноћу. Него овде ми се ваља у памет узети: ако му дам Анђе-лију, превариће ме; а, ако га одбијем, може ми грдно наудити!.. У памет се Ђато! Овде ти сад ваља испит полагаати,“ промрља Сима Ђата кроза зубе.

IX

Пошто су Максим Бук и Сима Бата вечерали, а Пела им беше, истина на брзу руку, али опет лепу господску вечеру спремила, која никако није могла бити без младих пилића, пржених на младом кајмаку, које је за Бату била права посланица, а беше им изнела и оно старо фрушкогорско вино, познати и на далеко разглашени сремски „пишти-нац,“ због кога су врло често и Шапчани правили излет од Шапца до Совљака, — онда ће Максим Бук овако почети:

„А сад, драги Бато, да пређемо на главни посао, на посао, због кога је Максим Бук потрудио своје господство, да из Шапца дође у Совљак, а до свога пријатеља Симе Бате, главног стараоца масе покојног Угљеше Пивљака, а оца лепе Анђе-лије, данас најбогатије удаваче у свој шабачкој нахији, а можда мало и подаље.“

„Да чујемо, да чујемо драги пријатељу,“ рећи ће Сима Бата гласом, који је сâм собом наглашавао, да Бата и сâм увиђа важност посла, рад кога се Максим Ђук потрудио да до Совљака на своме интову дође.

На овај овакав „тон“ Симе Бате, Ђуку се мало набра чело, али он ипак продужи са свим хладно и као да ништа ни опазио није:

„Прво и прво, драги пријатељу, ваља ти знати, да у Ђука завојница нема. У њега је увек било — што на уму, то и на друму... Ја имам сина на женидбу, а ти девојку на удају, па сам дошао да видимо, можемо ли се нас двојица опријатељити.“

„Ти то, онај, велиш за Анђелију покојног Угљеше?“

„Велим за Анђелију покојног Угљеше... Мени се чини, да ти и немаш женске деце?“

„Немам.“

„Па, онда, што питаш: је ли то за Угљешину Анђелију?“

Бата на ово ништа не одговори, већ само рече:

„Лепо је то од тебе, газда-Максима. Ја против тога ништа немам: девојачка су врата сваком момку

отворена, али деца треба најпре да се виде, па да чујемо шта ће и девојка рећи...“

„То су стари „вицеви,“ пријатељу, који за ме немају никакве вредности. Ја и нисам дошао да чујем шта ће девојка рећи, већ шта ће њен старалац казати...“

Бата мало поћута, или, боље рећи, он се мало и збуну, али ће опет окренути:

„Ама, пријатељу, ти не знаш муке моје. Ова моја пушила постала је велика пробирачица: она је до сад одбила равно тридесет и два просца, те каква просца!.. Ти си јој тридесет трећи.“

„Све ја то знам, пријатељу, као и то, да си јој и ти саветовао да их одбије. Тако бих и ја радио. Ја своју слушкињу не бих дао за онога смољу — сина Петрушка Врбовца из Миокуса; а још мање за онога ветропира, унука Павла Вртирепа из Добрића; а и они остали мало су што бољи од ове двојице. Једини Радојица Лекић из Обреновца у свему издваја од њих свију. И ја се чудим, како се вас двојица удесили нисте.“

„Ама пријатељу, за мало се размимотијосмо, а и девојка као да није била с раскида; али ето,

тако, ја велим није било суђено; а најпослед, ко зна — шта још од тога може бити.“ Ово последње Ђата је очевидно оставио као озбиљнога конкурента сину Максима Ђука.

„Од тога више ништа бити не може, јер је Радојица Лекић испросио и прстеновао цуру од фамилије браће Лаловића у ваљевској Колубари,“ рече Максим Ђук гласом, којим је хтео Ђати нагласити, да код Ђука не могу проћи ничије врдалама, и којекаква заколишења. И онда мало поћута. Гледао је Ђати право у очи, па ће му смешећи се рећи:

„Кажи ти мени овде, Ђато, у четири ока, шта ти, братац, тражиш за се, а шта за оне, којима се по нешто дати мора, па да се овај посао час пре сврши; јер, како ја знам, још мало па ће девојка постати пунолетна, па је онда нећеш питати ни ти ни масални, а најмање ја. А, најпослед, може се десити још нешто горе. У Мачви је обичај да девојке саме одбегну за момке у које су се загледале, а за које им старији не даду да пођу. То се може десити и с твојом пушилом, лепом Анђелијом Угљешиним. Ово се може десити тим пре, што, како ти велиш, девојка одбија све просиоце

редом. И ако то буде, онда јој нико на пут стати не може. Једино можете јој не дати наслеђе, али ако јој ви то не дате, даће јој суд.“

И док је ово Максим Бук говорио, Бата је просто бленуо у њега. Ове му мисли до овога вечера нигда нису ни падале на ум; а видео је и разумео, да то све може бити пре но што се ико томе буде и надао.

Зато он према Буку постаде и мекши и поверљивији. Они се без пола муке погодише:

„Да Бук да Бати, као главном стараоцу, 200 дуката, масалном толико исто; свештенику, да им буде на руку, 50; споредном стараоцу толико исто; Феми Митровчанки и Марти Јездиној, које чувају девојку и дају јој потребне савете, да да по 25 дуката, и, најпосле, би уговорено и то, да се масени рачуни приме и одобре онако, како их буде Бата старатељском судији поднео.“

Кад се све то тако лепо утаначило, онда се Максим Бук пољуби, и то трипут се пољуби, са својим пријатељем Батом; а један другом дадоше реч, да се ником живом не казује, да се тога вечера Максим Бук у совљачкој механи састајао са

Симом Ђатом и да је с њим вечерао. Они зовнуше и Пелу механцику, те и њој то исто препоручише.

„Ништа не брините! Пела има главу, а језика нема; што се у њеној механи догоди, то ту остаје — као закопано,“ одговорила је Пела, ударивши гласом нарочито на оно: „Пела има главу, а језика нема.“

„А сад, газдарице, дај шта смо дужни, и кажи момку нека преже!“ рече Максим Ђук; а кад Пела изиђе, он узе своју кожну торбу, отвори је и из ње извади два фишека, те их оба пружи Ђати, па му смешећи се рече:

„Ево, нâ, пријатељу, то је за сад само капара!... У та два фишека има равно 200 дуката, дуката здравих и нових — све од ове године. Оно остало, кад чему буде ред. Последња рата, биће измирена кад се девојка прстенује... Ето, да видиш, да Ђук није као остали просци, који оно, што обећају дати, дају тек пошто масу приме!“

Ђата је пред Ђуком стајао као обенђијан; а кад је кући пошао, његова су уста сама за себе шапорила:

„Чудан човек овај Максим Ђук! Његовој па-

мети и бистрини, па оној отворености да се човек диви. У њега, одиста, завојица нема. И свет је гракнуо на овога човека, као на гладна вука. Нема право... Па ипак, ипак, мене је нешто од овога човека страх!...“

*

Сутра-дан, у целом Совљаку, Глоговцу, Црној Бари, брујало је, како је синоћ на своме интову долазио у Совљак газда Максим Ђук, да је у совљачкој механи вечерао са Симом Ђатом и ту се бавио до после пола ноћи, па после он сео у свој интов и вратио се у Шабац, а Ђата својој кући.

„Е, ту је сад ударио тук на лук: Максим Ђук на Симу Ђату. Ко ће кога надмудрити — и преварити, видећемо,“ рекао је Игња Мутап.

„Не бојим се ја ни за једног ни за другог. Ту ће да плати трошкове богата маса покојног Угљеше,“ рекао је Петроније Певац.

„Ама, па зар Ђук има сина за женидбу?“ упита ће Среја ковач.

„Има једног смољицу; ја за њ не бих дао ни моје слушче,“ рећи ће Игња Мутап.

„Море, оставите се ви празна разговора; није

ту реч ни о Ђуковом сину ни о Угљешиној Анђелији, већ о њеном богатом миразу,“ учини опет Петроније Певац.

„Који, зар Анђелија Угљешина да пође за Ђукова сина, за ону кривоврату згебицу, што нема ни толико памети колико какав брав?! Ви још не познајете Анђелију. Она је мудрија од свију нас. Знам ја, људи, душу њену. Ја сам њу одржао на овим мојим рукама,“ рећи ће чича-Мића, онај исти чича-Мића, што га је Ђата отпустио из куће по којног Угљеше. И онда ће додати:

„А колико ја знам, она је себи изабрала младожењу — давно и давно, и утвтите ви ово људи, што ће вам сад чича-Мића казати! Или ће она поћи за онога, кога је од детињства заволела, или ће плести седе косе.“

„Тя то мислиш на Радојла сина Клисариног?“ упита Пав'о Агић.

„Није ту сад питање, је ли то Клисарин Радојло или ко други, већ је питање, хоће ли Ђуку упалити оно, што је накастио,“ одговори чича-Мића.

„Море, па Клисарин син и јесте отресиито момче. Оне бистрине и оне памети ваља на далеко

тражити. Каког се год посла прихвати, цвета му. Он ће зарадити пару и на дрвету и на камену. Сад је почео и да калаузи; а коме он одлучи свиње, тај се не боји, да ће му оне остати непродате. Како их састави и сортира, то се сви чуде. И чаје су га бегенисале. Чим дођу, они Радојла траже. Стари Митош Пораба једном га одведе и у Бур. Он је за њ рекао: „овај вам млад човек злата вреди. То ће вам бити један по један трговац: поштен, поуздан, mudar и паметан, а после писмен и добар рачуница; а то све једном трговцу треба,“ — рећи ће за Клисарина сина Петроније Певац. „Добро га је оценио Матош Пораба. Такав је Радојло Клисарин,“ додаде Среја ковач.

X

Сима Бата сав се беше заложии, да од своје пупиле добије пристанак, да пође за сина Максима Ђука. Најпре је пустио жене — Фему Митровчанку, па Пелу совљачку бирташицу, па своју куму Марту Јездину — да јој говоре. И оне су све три у небо дизале доброту, богатство, па леп, господски, живот Максима Ђука: „Он и његов син, куд год иду, на иптову се возе,“ рекла је Пела механика и значајно погледала у Фему Митровчанку.

„Живећеш, кумо, као бубрег у лоју,“ додала је Марта Јездина, и кресну оком на Пелу бирташицу.

„Шта капетаница и началниковица?! Оне ти могу само завидети и ништа више,“ узвикну Фема Митровчанка.

„Само се једном живи на овоме свету,“ учини

Пела бирташица, а преко уста јој прну нека неразговетна сумња...

„А не да ти лепота труне у овоме глибу и да изуваш обућу овим нашим каљогажама,“ додаде Марта Јездина, а гурну лактом Фему Митровчанку, а ова би очима жмирнула, па би опет рекла:

„Од ове прилике нити је било боље, нити ће је бити... Немој, душице моја, да ти свет рекне: — Ала је ова Угљешина наследница постала нека пробирачица!“

На ово се Анђелија осмехну па рече:

„Све могу бити, а само не пробирачица... Оставите ви мене мојој срећи и мојој судбини, па како ми буде, нека ми буде!“

Ово је све слушао Батин повереник, Саватије Ребрин, онај Саватије, што га је Бата узео на место чича-Миће, старога момка покојнога Угљеше Пивљака.

*

Бата је опет са своје стране овако говорио:

„Дете моје, сиротице моја, ти си видела, колико је њих облетало, не око твоје руке, већ око овога богатог мираза твог, и ти си их све редом

одбијала, а ја ти нисам замерио; али сад, кућо моја, кад твоју руку иште, за свога јединог сина, један Максим Ђук, најбогатији и највићенији трговац у Шапцу, — ја бих се о своју душу огрешио, кад ти не бих рекао: „хе, дијете, ово је твоја прилика!“ Твоме ће оцу, ако има онога света, а има га, безбели, бити мило и драго, што се његово име и његов дом неће понизити, ако пођеш за сина Максима Ђука, за оно доброћудно и смирено момче, уз кога ћеш поживети срећно и задовољно, поживети, како ни једна твоја друга са села.“

„Па добро, поочиме — како је већ звала Бату, од кад јој је постао татор — хвала ти на твојој толикој бризи и старању!... Ти си мени много ваљао у оној мојој несрећи, кад ми оно отац и братанац умреше, па је ред да твоје савете послушам; али, ево, ја до сад нисам ни видеда тога мога, ако буде Божја воља, будућег младожењу, па је, мислим, ред, да видим човека, с којим ми ваља век вековати; јер се, поочиме, право да ти кажем, бојим, да и они, као и сви остали, не облећу око мене моје руке ради, већ ради овога проклетог мираза мог, ватра га, да Бог да, сиржила!... Реци

им нека дођу — па ако буде судбине и Божје воље, ја ћу своје пријатеље послушати.“

Ћатиним лицем плину нека унутрашња радост и задовољство. Он на то само рече:

„Тако, тако, дете моје; послушај ти мене, а ја ти се кунем с оним, што ми је најмилије, да се нигда покајати нећеш.“

После је Ћата устао и изашао у авлију, али је мимогред дао знак Феми Митровчанки, да за њим изађе у двористиште. И онда јој нешто полако на-ручи; а каза јој да јој пошаље и Марту Јездину, да и њој каже шта има да ради. И дуго је с Мартом разговарао, — све док момак није упрегао нова масална кола. И онда је сео у кола и као ветар одјурio у Шабац, а шта је тамо радио, то у нашу причу не улази. Зна се само то, да су пред сâм мрак из Шапца, маџванским друмом, јурила четвора кола, два господска интова, и двоја кола са федерима и сицевима. Напред је у интову био, са својим сином Срејом, Максим Ђук, а остраг на масалним колима Сима Ћата са својим побратимом Обрадом Чавком. То су били просци лене Анђелије, богате наследнице покојнога Угљеше Пивљака.

*

Онога дана, кад је Сима Ђата отишао на масалним колима у Шабац, да јави Максиму Ђуку, да је њихова ствар зрела, Радојло, син Бранка клисаре, беше отишао на Рачу, да се ту нађе, док се свиње Матоша Порабе претуре на ону страну у сремску Рачу, и кад се последња скела отисла од обале, Радојлу приђе једно момче, па му полако рече:

„Поручила ти Фема Митровчанка, да овога часа идеш у Совљаку. Има нешто важно да ти каже. Чекаће те више наше куће.“

И Радојло часа није часио. Седе у своје талиге, ошицу свога зечка, и за непуно пола сахата већ је био у Совљаку. Кола и коња остави да их млађи брат испрегне, а он се упути право ковачевој кући, онамо где му је оно момче рекло, да ће га чекати Фема Митровчанка.

А кад тамо, како се изненади, кад место Феме затече Анђелију Угљешину. Она се смешила, али је тај осмех био тужан. У лицу бледа, а погледа заморена Она му приђе и пружи му руку. Он је узе: и обе руке задрхташе, а некаква чудна струја пролазила је целим телом њиховим.

„Где је Фема?“ упита он, а лепо је осетио, како му срце у грудима дупа. То је и она осетила.

„Чува стражу,“ одговори она, као мало и шалећи се. „Марта на једну, а она на другу страву. Пела ће им дати знак, кад се они помоле оздо од Радичева гроба...“

„Оне су ти верне?“

„Као земља.“

„И ти си ме звала.“

„Да ти кажем, да се довече решава наша судбина, или боље рећи моја судбина: довече има да се реши, хоћу ли ја да живим, или ћу ићи да скачем у Дрину. Трећега нема!.. Максим Ђук тражи моју руку за свога сина, па одрешио своју дубоку кесу и сваког, ко му смета, залива сувим златом. Само је Бати до синоћ дао 400 дуката — пола Бати, а пола масалном; али како ја знам, то ће све мој тугор стрпати у своја недра, а масални нека се наплаћује из готовине што је у маси у суду.“

„А јесу ли тебе питали, пристајеш ли?“

„Питао ме је мој тугор.“

„Па?“

„Па... Рекла сам му — нека дођу.“

Радојло пребледи — као смрт.

Анђелија се осмехну. Њој то као да беше мило; али ће опет додати:

„Тражила сам да видим тога будућег ђувегију свог, да видим човека с ким ми ваља век вековати.“

„И ти га још ниси видела.“

„А где ћу га видети, кад сам непрестано у овој мојој тамници, под јаком стражом Татиних најемника, које он плаћа парама из моје масе; али ћу га видети до вече, и, онда, ако сви на ме гракну, да примим обележје, шта онда да радим? Шта ја знам ко ће с њима до вече доћи, можда и сам масални, а ја се власти плашим као живе ватре, па сам те звала, да ме научиш, како да се од ове напасти одбраним?... Знаш ли, очни виде мој, да сам ја опкољена, да сам сужањ заробљени, а ни с које стране помоћи... Али, што моме срцу најтеже пада, то је, што ти, сунце моје, небо моје, ћутиш и ништа не говориш!... Ти ме више не волиш — као што си ме негда волео, ти, једина надо моја,

једино добро моје, учитељу мој, ти — мој рај, мој Бог!...“

„Не греши душе, анђеле мој. Ја ни о чем другом и не мислим, него о теби, о твојим и мојим данашњим мукама; али шта ћу, кад још није куцнуо час, кад ће наши врази пренути — куд који, јер ће их бич Господњи тако растерати, да им више трага трагу бити неће.“

„И то ће бити?“

„То ће бити, злато моје, алеме мој, онда, кад земањски судови рекну да ово, око чега се данас кољу ови гладни вуци, није твоје очинство, није твој мираз, већ једнога са свим другог лица, лица о коме нико живи и не слуги, да је оно једини наследник богате масе покојног Угљеше Пивљака.“

Анђелија беше зинула од чуда. Она је само бленула у свога драгана, али га није разумела. Она хтеде да га још нешто запита, али у тај мах долети Фема Митровчанка, махну на њих руком и повика:

„Долазе!“

*

Враћајући се кући, Анђелија ће рећи Феми Митровчанки:

„Иди, врати се! Нађи Радојла и упитај: шта да радим кукавица сиња, ако ме садете, да примим обележје од сина Максима Ђука?“ —

„Куку мени, како да примим?! Ја бих пре седе косе плела, него што бих пошла за онога жољу; а, после, његов је отац тако омрзнут у народу, као да је по свету све саме цркве палио... Не, не; ја бих пре отишла у Цигане, него што бих пристала да живим под једним кровом с Максимом Ђуком.“

То рече, па се окрете и оде да нађе клисариног сина и да му каже Анђелијну поруку; а кад се отуд вратила, она приђе Анђелији, па јој рече: „пристани на све што ти рекну, и ништа не брини.“

*

Сутра-дан пуче по целој Мачви глас, да је Максим Ђук за свога сина Среју испросио кћер и једину наследницу покојног Угљеше Пивљака. И томе се цео свет чудило; а неки би само рекли:

„То су само могли сковати један Максим Ђук и Сима Ђата, главни старалац Угљешине масе.“

Други би опет додали:

„До сад је Максим Ђук давио Поцерину и Посаво-Тамнаву, а сад га, ево, да придави и Мачву!...“

XI

Наша приповетка не би била потпуна, кад не бисмо испричали ово што иде:

У окружном суду шабачком, одмах спроћу заседања, има једна собица, која је за доба господара Јеврема Обреновића служила као „мала оцаклија,“ а кад се доцније у ову кућу уселио суд и окружно начелство, онда је та соба постала пушионица за судске званичнике, а још доцније: соба за адвокате. И за то је, ваљада, и прозвата „адвокатска пушионица.“ И она је, одиста, и била права пушионица. Понекад се у њој толико напуни дима, да се човек од човека није могао распознати. У овој су се собици претресале шабачке новости, као и оно, што се из Београда чуло. Ту је метана на решето и „кривда“ и „правда.“ Било је прилика кад су у овој адвокатској пушионици вођене читаве, често

академске, расправе о појединим правним питањима. Ту се критиковао и сâм суд, што је овај или онај грађански спор, или какво кривично дело овако или онако расправио и пресудио. По кашто би се ту долазило до врло живе правне препирке. Једна таква препирка има јаке везе са овом нашом причом. Тако, једнога дана, у овој адвокатској пушионици, водила се између ондашњих шабачких адвоката жива дебата о томе, како су наши закони неправедни, што нису при одређивању наслеђа изравнали женску децу са мушком.

Адвокат Радић одсудно је заступао мушке наследнике, а Јован Јовић доказивао је, да су то старе предрасуде нашега друштва, које је од искони нашу лепшу половину сматрало као бесправне личности, као робље заробљено, као лица без свакога права на овоме свету, па су ту неправду гунели и ту сâм грађански закон.

Своје назоре Радић је овако бранио: „Нам мушком потомству, господо моја, кућа остаје, крсно име остаје; а женско потомство оставља свога оца и мајку, оставља своју кућу где је угледало света на иде у туђ дом, прима туђе име

и туђу славу. И зар то створење да изравнамо с мушким потомством, на коме остаје слеме кућно, име породице, а у првome реду економска корист, што је народ има у колективној снази великих задруга, које могу састављати само мушки потомци везани ближим и даљим породичним везама, и које се могу од распада сачувати једино, где се непокретна имања могу у целини одржавати, и, најпосле, где се могу...“

Али ће му упасти у реч адвокат Јовић:

„Стани мало, братац, да се и наша чује!... Не стоји породица, друштво, човечанство само на мушкоме потомству, већ и на женском. Остави ти на страну и кућно слеме, и крсно име, и економске користи, које одржавају у целини наше задруге, па загледај мало боље у ово питање, које засеца тако дубоко у наш породични живот, који је опет основа здравом државном животу, друштву па и читавом човечанству. Метнимо руку на срце, па се запитајмо, да ли је право, да ми нашу женску децу, коју смо на овај свет довели без њиховог питања, лишавамо свију материјалних права и користи, без којих ни наш живот апсолутно нема никакве вред-

ности; је ли право да жену, овога правог мученика, ову мајку, ову дадиљу читавога човечанства, лишимо свију права и свију користи које имају наша мушка деца... Јер сваки од нас, за све што му је у животу пријатно и што чини да се он осећа срећан, има у првоме реду да благодари нашој лепшој половини. Ми уживамо кад се нађемо у средини наших присних пријатеља, кад читамо дела великих људи, кад слушамо мудре беседе и поуке њихове; — ми се осећамо поносни кад се нађемо у друштву великих и по пород људски заслужних мужева... Зар историју, не само појединих народа, већ и читавога човечанства, не осветљавају, као каква небесна светлила, велики умови свију народа и времена као што су: Конфучије, Сократи, Аристотели, Аристиди, Питагоре, Цицерони, Коперници, Бајрони, Шекспири, Гетеи, Његуши и други велики људи... И шта би управо у животу читавога човечанства било занимљивога, поучнога без ових светских великана? Ништа; а од тих великана, од тих сунаца у пучини живота људскога, не би било ни једнога, да их њихове мајке нису с толико муке, с толико бриге и бесанице неговале, над њима, над животом њи-

ховим, дан и ноћ бдиле, док су их подигле, оснажиле и за велика дела спремиле... Још од нас нико живи није ни помишљао на то, како би нам наш живот био жалостан и мрачан без наше лепше половине. И сад, помислите, ту велику добротворку рода људског, ту мајку и одгајиљу људи, народа, човечанства, земаљски судови лишавају најсветијих права људских, лишавају је равноправности у породици: они је међу у ред, тако рећи, бесправне — ванбрачне деце!...“

„Знам, знам колега, али ти не треба да смећеш с ума, да...“

„Шта да не смеће с ума? упаде му у реч један млад трговац... „Адвокат Јовић има право... Ја се и срцем и душом придружујем његову мишљењу!...“

„Браво Рајко Перићу! види се да си човек од новог света и од нових идеја,“ учини Драго Рајичић, онај трећи адвокат, што је ретко узимао учешћа у преписци, али је ипак на завршетку дебате прилазио једном од два мишљења.

„Тако је. Наш колега Јован Јовић има право; женска и мушка деца треба да су и пред законом

и пред људима у свему равноправна; а ово како је у нас сад — то је аномалија у нашем грађанском закону, које час пре треба да нестане,“ додаде Станоје Лучић четврти адвокат, који је редовно делио мишљење адвоката Јовића; али у тај мах судски послужитељ отвори врата на адвокатској пушионици и повика:

„Господа браниоци оптужених Мартића нека изволе заузети своја места!... Претрес почиње!...“

Одмах сутра-дан, после онога вечера, кад је Максим Ђук испросио Анђелију за свога сина и дао јој стотину дуката обележја, он је свој интов вратио у Шабац...

„Немој тако, пријатељу, повика Сима Ђата. Нека момак с колима сврне на наше имање у Китору и нека нас ту чека!“

„Врло добро, пријатељу. Тако нека и буде,“ рече Максим Ђук, гледајући у свога момка, дајући му знак, да тако и уради. За тим је сео са Симом Ђатом на нова масална кола, у која беху, по нарочитој жељи Максима Ђука, упрегнута она два бесна змијоглава кулаша, па су обишли целокупно

имаће покојног Угљеше Пивљака. Најпре оно у Совљаку и у околини, за тим су се у великом касу одвезли преко Бадовинаца и Новог Села на Угљешине сувате код Лешнице и у забране више Чокешине. И јелно и друго било је самим палисадом ограђено, и у врло добром стању одржавато.

„Ја боље не бих одржавао ни своје рођено,“ приметио је Сима Ђата, кад му је Максим Ђук изјавио своју захвалност на савесном старању и одржавању поверене му масе.

За тим су откасили до на Јадар те обишли и „Дуге Њиве,“ овај прави Мисир у једном широком и дугачком кључу реке Јадра. После су продужили пут до Липнице те обишли и чувене чаире Угљешине, где се могло да утопи до близу стотину грла волова. И ово је било све у прошцу — као од сира срезану, а поплетену самим ракитовим прutom. Максим Ђук удари руком по плећима Симу Ђату — благодарности ради, а ништа му не рече. Ђата се само осмехну, и повуче један вучљај бурмута и нешто кроза зубе прошапта, што Ђук никако и не примети. Ту се почело и смржавати, зато су конаковали у Лешници, а сутра-дан зором проду-

жили пут за Шабац, наравно свративши најпре на масено имање у Китогу, те су ту прегледали познати домазлук дивних швајцарских крава и пасмину буђеновачких свиња.

Максим Бук, је при растанку са Симом Батом, и по други пут изјавио своју захвалност на савесном старању око унапређења поверене му масе; а он ће, рече, знати, како ће то признање и мало видније изразити но што су голе речи, а смешећи се додао је:

„Али ћеш, Бато, видети: какве ћу ја на томе имању реформе завести!.. Хоћу да свет види, да је Сима Бата, старалац поверене му масе, био срећне руке при избору Анђелијнога младожење међу толиким просцима.“ На ово Бата поново извади иза појаса своју бурмутицу, узме „елегантно“ међу два прста — палца и кажипута — два позамашна вучљаја бурмута, па шмркну! И не прође много, па трипут, једно за другим, тако кину, да му сузе на очи ударише; а после му лицем плину неко особито душевно расположење. И онда ће тек рећи:

„Старали смо се колико смо могли и — умели!“

XII

Гостионица „Зелени Венац“ била је од вај-
 када средиште, где се скупљала најотменија ша-
 бачка публика. Ту би се у вече, онако без икаква
 претходна договарања, искупила по каква весела
 дружиница младих шабачких трговаца, затурила би
 ајнак и весеље, које би често до сванућа трајало.
 Ту је Бего Цицварић и развио свој песнички дар:
 он је ту срочио знамениту песму: „Уродила рана крушка под Милошићем!“
 Ту су обесмрћена многа имена ондашњих мла-
 дих трговаца, којима Шабац има да благодари за
 свој развитак и у својој лепоти и у својем трго-
 вачком полету... Хе, али се ту, у тој кафани, често
 чула и по која горка осуда за све, што је ружно,
 па долазило то од власти или кога другог: кам-
 ција, што би у „Зеленом Венцу“ фијукнула, мно-

гоме се неваљалцу око ушију обавила и ту оставила траг ружног обележја, да се многи после узимао у памет, кад би нешто неупутно хтео да уради, па било то у корист своју или некога другог.

Само је један једини човек у Шапцу био, који ни од тога бича презао није. То је био Максим Ђук. У њ беше ушла ала за богатством. И што се више богатио, све је постајао гладнији и жеднији — сребра и злата. Путове, којима се служио да се обогати, није бирао. Само се брижљиво клонио судскога катанца, и то не због стида и понижења већ због материјалне штете, која би га постигла, кад би се у каквој кривици ухватио. И он то одиста не би могао издржати: „или би се убио или би пореметио памећу,“ говорили су они, који су га изближе познавали...

Па ипак, кад би му се где указала прилика, да се што позамашно ућари, он би се ту сав заложно, и не би се много обзирао шта ће свет рећи о начину како је он до тога ћара дошао: „моје је да своје рачуне гледам; а свету остављам, да своју главу лупа претресајући туђе рачуне,“ рекао би у прилици.. Не, озбиља, чудна је зверка био

овај Максим Ђук. Он је имао и своју нарочиту философију, философију чиста ћара. Он је једном рекао: „Да би добио два дуката, слободно бади један. Ту немој тврдовати: што да изгубиш твој чист дукат ћара?! Кад имаш начисто ти да добијеш, онда нека ти је последња брига, да ли ће ту неко други штетовати... Чувај се прве штете; јер она никад није сама... Последња ми је брига шта ће свет рећи, кад ја и како добијам, а још мање да лупам главу како други губи.“

А једном другом приликом рекао је:

„Новац је највећа сила на овоме свету; луд је ко се не стара, да ту силу има у својој власти... Добро каже наш народ: „Сила Бога не моли;“ а ви бисте хтели, да ја и људе молим. Не ја, Бога ми!“

*

У кафану „Зеленог Венца“ долазе људи сабанле на кафу. Ту се обично претресу све новости од јучерашњег дана: ухвати се рачун ко је шта јуче продао и ко купио; ко је на чему добио а ко изгубио.

„Ништа се ви не брините за Ранисава Мрава, тај и кад прода ниже но што је купио, он је опет

у ћару. Његов талисман, то је његов кантар, на коме, кад што продаје, свака ока показује неколико драма више, а кад купује, онда неколико драма мање. То је узус при његовоме мерењу; а кад му се згода укаже, онда се он ни тога узуса не држи," рекао је мали Стевица, кад се о Мраву повела реч, да тај ретко кад губи.

„Оставите ви, људи, Мрава!.. Него, знате ли ви да Максим Ђук жени свога сина?“ — рећи ће Славко Смољинац.

„Онога шоњицу?“ повика Радојица Лелековић... „Ко би још за оно шкембе дао своје дете?!... Ту опет мора да игра главну улогу какав масан мираз...“

„А кад вам кажем коју узима, нећете ми веровати,“ учини опет Славко Смољинац.

Људи се стадоше згледати. Хтели би да погоде, на коју је Ђук око бацио, док ће на то Сава Прекошорац рећи.

„Море видео сам ја њега где ту неки дан много нешто чеша око врата масалног судије; а кад га пустише, остао је код њега скоро читав сахат: мора да је извукао жестоку фуру: кад је изишао био је у лицу црвен — као обарен рак.

Он није знао да се његова свуд самлети може, а само не код нашег масалног.

„Не, не, газда Саво има право; наш масални не да да се с његовим богатим пупилама играју гладни вуци: ето, шта је њих облетало око богате наследнице покојног Угљеше Пивљака, па их је све наш масални стрмоглавце избацио из своје канцеларије,“ приметио је Радојица Лелековић.

„Јест, све их је он испретурао, али само не Максима Ђука; јер је он за свога сина Рају синоћ испросио лепу Анђелију, једину наследницу богате масе Угљешине!...“

Људи се од чуда згледаше. Готово нико од њих није веровао, да ће то бити истина; али ће на то рећи Стеван Рубибраза:

„А, веруј, веруј!... Кад год видите Максима Ђука, да на своме интову некуд одлази или од некуд долази, онда знајте, да ту није било без добра и богата лова. . . Ту неки дан Ђук је у два маха на своме интову одлетао у Мачву, а једном сам га, ако се не варам, видео где оде у друштву са Симом Ђатом и Обрадом Чавком, а то је таман друштво згодно за Ђукове послове и планове...“

*

Тих од прилике дана саветовало се у кући Рајка Перића у Преком Шору, има ли законског основа, да се поведе спор о пречем наслеђу целокупног имања покојног Угљеше Пивљака против Анђелије једине наследнице оца јој Угљеше.

На то веће Рајко беше позвао два три своја познаника и пријатеља, људе од знања и закона. Међу овима ваља нам поменути: два шабачка адвоката: Јовића и Радића, па капетана поцерског Влајка Кумрића и свога побратима Перу Крунића.

„Па, деде, домаћине, што си нас звао?... Што се не почиње? Ово је неко доба ноћи... Кога ми ово још чекамо?“ упитаће адвокат Радић.

„Чекамо једно лице, кога се и тиче ова ствар, ради које сам вас и звао, а ви имали доброту да се моме позиву одазовете, а то је: чекамо главом Анђелију кћер покојног Угљеше Пивљака а заову моје Иконије. Она само што није ту; а ми бисмо, најпосле, и без ње могли почети,“ одговориће Рајко Перић.

„Па да почнемо!... Ја сам чисто радознао да видим: ко би ту био пречи наследник имања по-

којног Угљеше Пивљака од рођене кћери његове, кад мушкога потомства нема?“ рече адвокат Јовић.

„И за мене је ствар од великог интереса“ учини адвокат Радић.

„Ама, па то опет као да додирује моје начело, да женску децу са мушком при наслеђу ваља изравнати; али сам бар овде сигуран, да ће уза ме бити и наш домаћин Рајко,“ — примети, као шалећи се, адвокат Јовић.

„Бога ми, г. Јовићу, да видимо!.. Ово питање мало задире у наше интересе, моје и моје Иконије; а ви знате, да кад се нешто тиче наше кесе и наших интереса, онда ту престају сви обзири и сва начела,“ рећи ће Рајко Перић, онако шалећи се, а мало истину говорећи.

„Ти мене ту, Рајко, немој мешати... Ако се ја будем питала, ја нигда нећу пристати, да се судим с мојом заовом Анђелијом. Ја знам, а и цео свет зна, да је она рођена кћер мога бившег свекра, покојног Угљеше Пивљака, и да је целокупно имање, што је сад под масом тековина њенога оца. И зар ја да јој њену очевину отимам? То не би било ни

право ни Богу драго,“ учиниће Иконија супруга домаћинова.

„Браво домаћице Иконија!... Ево мени још једнога савезника!..“ повика адвокат Јовић; а на то ће адвокат Радић рећи:

„А ја своје мишљење задржавам, да чујем и противну страну. Ту имају да даду своју реч и — Сима Ђата, масални судија, а богме и Максим Ђук, свекар лепе Анђелије Угљешине.. Маса велика, богата; интереси изукрштани; за паре да учиниш шта хоћеш; а Максим Ђук, кад се само тиче његове коже и његове кесе, — кадар је да окрене тумбе цео свет... Ту ће имати посла и они из Београда, и зар ја да изигравам мамлаза? И зар адвокат Радић да своју зараду упушта другом?!.. Не ја, Бога ми!“

У тај се мах врата на соби отворише, и на вратима се указа једно момче, висока раста, а мудра погледа, а прашњав као да долази из какве воденице. Сви који су у соби били упреше своје погледе на њега; а домаћин ће га упитати:

„Шта б'и? Зар није могла доћи?“

„Није. Па њу тамо чува читава војска —

жена и људи. Нисам је могао ни видети. Сима Бата и Максим Ђук тамо заповедају и ко ће доћи и ко отићи; а док сам у совљачкој механи мало одморио кође, изазва ме на страну бирташица Пела, па ми шапатом рече:

„Кажн ти, жи'ми, своме газди Рајку Перићу, нека он ради онако, како му је писато; а Анђелија сад никуд маћи не може, па да крила има. Њен свекар сад заповеда кад ће ко у Совљаку легати и кад устајати, а то ли у кући његове, не дај Боже, снахе Анђелије.“

Она се два адвоката само згледаше; а капетан Влајко чисто уздахну па рече:

„Ах, што му сад нисам ја капетан у Мачви?!.. „Ћук“ Максима Ђука не би се чуо ни на деветом брду, а то ли у питомој и богатој Мачви.“ То рече, па се нешто загледа у овога домаћиновога гласника, и онда му одједном рече:

„Стани-дер момче!... Јеси ли ти то, или ме моје очи варају?...“

Момак се осмехну, погледа у домаћина, па се окрете — оде и за собом затвори врата.

— Капетан се окрете домаћину:

„Је ли ово твој момак?“

„То је, капетане, мој синовац... Моја десна рука у сваком послу мом. Куд га ја пошаљем, он ми изврши посао боље него да сам сâм отишао“

„Е, онда, то је он... Нисам се преварио,“ рече капетан Влајко, и стаде посматрати час домаћина, а час домаћицу.

XIII

Има и данас још живих људи у Мачви, који би вам умели причати, како се у оно доба сва Мачва ишчуђавала, кад се чуло, да је шабачки суд решио, да Анђелија, рођена кћер покојног Угљеше Пивљака, не може бити наследница имања свога оца, већ њена снаха Иконија. О томе се дуго и дуго по свој Мачви говорило. Једни би рекли:

„Ко је још чуо да је преча снаха него рођена кћи, него своја кост, своја крв?!“

А други:

„И то она вижља, што не хтеде причекати да се весели Млађо у гробу охлади, већ се, штово кажу, одмах сутра-дан, преудаде за некога старог јарана свог.“

Трећи би додали:

„Остави онако богат и чувен дом, остави ста-

рога свекра, који ју је чувао као мало воде на длану, остави...“

„Море, оставите ви и свекра и његов пун дом, већ она остави своје нејако чедо, ону златну јабуку, остави га без мајчине неге и миловања, па оде куд је њена женска жуд вуче“ додали би четврти.

*

Једном се у совљачкој механи о томе овакав разговор водио:

„Људи, ја још не верујем да то може бити... Кад овако раде власти, онда шта је остало за оне, који не знају ни за Бога ни за правду Божју?“ повикао је Пав'о Агић.

„Кад покојном Угљеши не даде Бог да му живе синови, кад му узе и оно детенце, живу слику његова сина Млађе, — кад му узе последњу наду његову, а кућу му остави на женској глави, — онда што људи граде од зла горе?! Угљешине ће се кости у гробу превртати, кад види, шта се ради од његова имања; како му рођену кћер његову из куће избацују као какво самохрано сироче, а у

кућу доводе туђинку, што му, штоно кажу, није ни род ни помози Бог!“ повикао је Саватије Певац.

„Вала људи, кад опет видимо, да на Угљешину дому почива некакво проклетство; кад погледамо, да оно грдно богатство Угљешино одлази у руке Максима Ђука, мени опет чисто буде мило, што је ово овако власт наредила... Опет, опет, Бог зна шта ради,“ приметила је Пела механџика...

„Ама, па зар ви мислите да ће то тако остати?.. Ђук ће земљу преврнути, док воду не наврати на своју воденицу,“ — рећи ће Среја Ковач.

„А шта још паре нису кадре учинити?“ учини Игњо Мутап...

Тако се говорило у народу, кад се чуло, да је суд пресудио, да Угљешину масу наследи његова снаха Иконија, а његова кћер Анђелија да добије само — „пристојну спрему!...“

*

У први мах и Сима Ђата и Максим Ђук просто су се грохотом насмејали, кад су прочитали тужбу адвоката Радића, ђенералног пуномоћника Иконије, супруге Рајка Первића трговца из Шапца, којом

се тражи, да суд огласи Иконвју за једину наследницу целокупног имања покојног Угљеше Пивљака, које је смрћу Угљешином прешло на њенога сина нејаког Угљешу, а унука покојног свекра њеног; али кад суд донесе своју пресуду онако како је и сама тужба тражила, онда се Сима Бата и Максим Бук зачуђено згледаше.

„А, па међер се овде није шалити, пријатељу,“ рећи ће Бук Сими Бати.

„Богме није,“ одговори Бата... „Ту су радиле паре, и то велике паре!“ додаде он, после малог ћутања.

„Е, ако је до пара, онда је Букова каса мало подубља него што је газда Рајка Перића,“ рећи ће с неким поносом Максим Бук.

*

Одмах сутра-дан одјурили су преко велике Митровице и Руме за Земун, а одатле за Београд и Бата и Максим Бук. Ту су држали малу конференцију с неким београдским адвокатима.

И после дужег проучавања, овога одиста деликатнога правног питања, како су се београдски

адвокати изразили, нашли су, да је судска пресуда основана на закону; јер, рекоше, ако се докаже, да је унук надживео свога ђеда, онда је са свим тачно, да је „мати преча од тетке.“

Ово некако није могло ући у главу ни Сими Бати ни Максиму Ђуку; али су им адвокати ту ствар овако објаснили:

„Ако је покојни Угљеша, ђед малога Угљеше, — умро пре свога унука, па макар за један сахат, онда је самом том смрћу целокупно имаће његово прешло у наслеђе његова унука, сина његова сина Млађе и снахе Иконије, и по томе је суд расправљао питање са тачке правнога гледишта, нё ко ће наследити имаће старога Угљеше, већ ко ће наследити имаће младога Угљеше, унука старога Угљеше, а то се питање своди на ово просто и за свакога разумљиво питање:

„Је ли преча мајка или тетка?“

И онда је суд са свим ово питање правилно расправио, кад је рекао:

„Преча је мати него тетка;“ а ово се, рекоше, слаже и с римским правом и с прописом гра-

ђанскога аустријског закона, тамо, где је и код нас прописан ред о наслеђу...“

Па ипак је ово објашњење београдских адвоката још више збунило и Симу Бату и Максима Ђука.

„Е, па кад би то и лаици могли разумети, онда на што бисмо ми били адвокати? Најпосле, ово је дело веома деликатне природе, те вам ни ми не можемо дати категоричан одговор, док не разгледамо сама акта. Тамо се врло лако може наћи какав пенџерић, кроз који се може из ове неизвесности изаћи на чистину,“ приметио је адвокат Кузман, за кога се знало, да је волео да заступа замршене спорове него чисте и јасне.

И тако бѣ одлучено, да сѣм Кузман оде у Шабац и да у суду размотри акта по овоме делу, па да према томе и напише апелату. Тако је и урађено. И овде се Ђук изуо са неких 25 дуката. И то је Кузман примио тек као аконто унапред, а главно има да се дѣ, кад се мало дубље у спор уђе.

*

Кад су се с београдским адвокатима растали, онда ће Сима Бата упитати Максима Ђука:

„Бога ти, газда-Максима, шта му то значи: „лаици?““

„А, „лаици“?... То је нека врста тица, што живе тамо негде у вечитом снегу и леду,“ одговори Ђук, као из рукава.

*

Пошто је адвокат Кузман разгледао акта по овоме спору, он је одиста у њима нашао не само пенџерић, већ читаву капију, кроз коју се могло изаћи на чистину. И он напише апелату. Она је била кратка. Да наведемо сâм пасаж због кога је апелациони суд оборио пресуду првостепенога суда и наредио да се извиди: ко је пре умро — да ли Угљеша Ђед, или Угљеша унук; јер се то из протокола умрлих не види. Тамо стоји и у једном и у другом изводу само:

„И представисја *раб Божји* Угљеша, а не стоји који Угљеша — да ли Угљеша Пивљак Ђед, или Угљеша Пивљаков унук; а док се то не зна, онда се не може ни одредити ни ко кога наслеђује: да ли Анђелија свога оца Угљешу, или Иконија свога сина Угљешу...“

„Парницу можете добити;“ рекао је Кузман адвокат, „ако докажете — било сведоцима, било којим другим начином — да је пре Угљеше Ђеда, макар за један сахат, умро Угљеша унук, па тек после овога Угљеша његов Ђед, односно отац Анђелијн.“

„А, сад се ич не бринем!“ повика Максим Ђук. „Таку ми ракију пеци, г. адвокате! Имам све-дока на сваки овај мој прст, ако хоћеш, по десет. Читава је то пратња: ту жене, ту људи... сви они знају, да је дете умрло пре свога Ђеда. Бираћемо их као гњиле крушке, — је ли тако Бато?“ повика, сав блажен, Максим Ђук.

„Тако је, газда - Максиме,“ одговори Сима Бата, па у два маха шмркну из своје бурмутице, а одмах за тим кину, кину иза раменица, па рече:

„Тако је... Истина је!“

*

Већ се беше у велике ухватио мрак. На небо се навукли црни и густе облаци; а некаква загушљива јара није дала човеку да дише. Крупне капљице кише почеше да пропрскују, а шум топо-

лова лисја лично је на поноћна већа подземних духова.

Шљивак ковача Среје сучељавао је с великим вотњакком покојног Угљеше Пивљака. Ту, одмах иза Срејиног вигња, има и један мали прелаз преко кога ковачева чељад прелазе те иду кући Угљешиној, а тако исто и млађи из куће Угљешине туда иду Срејином вигњу, кад што имају да нађе или каку сломљену алатку, плуг ја мотику да заваре и кавраишу.

И ту се баш чуше тихи и лагани кораци.

„Јеси ли ти то Фемо?“ ушита један крепак мушки глас.

„Ја сам, Радојло.“

„Ти си ми поручила да те овде сачекам?...“

„Јесам...“

„Па шта радите ви тамо?“

„Ми смо ти 'вамо на великој муци. Сима Бата и Максим Ђук умуасерили нас, па нико ни у кућу ући, нити ко из куће изаћи, док не удари на душе страже Батине и Ђукове!...“

„А шта им то треба?“

„Боје се да им тица из кавеза не прне...“

Весела Анђелија, баш је права мученица: мучила се за живота очина, па се мучи и после смрти његове. Она је сад сужањ заробљени.“

„Нека се притрпи. То неће дуго трајати.“

„Чуо те Бог и Богородица, пријатељу!... Она се још узда у Бога и у те, Радојло... Него шта нам велиш да радимо? Ђата нас наговара да на суду криво сведочимо.“

„А како и шта да сведочите?“

„Да је покојни Угљеша умро после свога унука.“

„Ене, ене!...“

„И да се на то закунемо!.. И свима нам дадоше по десет дуката, а рекоше да ће нам дати још по десет, кад на суду сведочимо онако, како они кажу.“

„А како они кажу?“

„Они кажу да је Угљеша, кад је видео да му унук умре, писнуо да у човеку срце препукне, да је отишао у своју собу, и да се до сванућа није вратио; а кад је Марта Јездина отишла, да види шта ради, а он, сав у крви, изгубио аваз, а опет све познаје, и кад нам је Марта казала, да је и

сиромах Угљеша на умору, ми, ја и бирташица Пела одемо у његову собу, а он издише. Ми потрчимо по свећу, али он — умре без свеће... Сад Бог их убио, шта ће им то, кад су оба умрли, један пре а други после, тек сад су они оба пред лицем Божјим!...“

„Хе, моја Фемо, знаду они лепо што им то треба.“

„Па, Радојло, да си нам по Богу брат, како велиш да радимо?“

„Сведочите оно и онако како је било и нашта се можете заклетити и су чим ћете, кад вам суђени дани дођу, изићи чисте душе пред самог Господа Бога.“

Тако ћемо и да урадимо, па макар и Бата и Максим Ђук пресвисли од дерта,“ одговори Фема Митровчанка.

После се све ућута. Само је ветар још јаче шуштао кроз густе Угљешине вотњаке. У тај башмах севнуше муње и дубоко запареше у ону црну облачну утробу; а један хитац грома тресну тамо негде око великог тополика. После је грунула киша, какву најстарији људи у Совљаку утували нису.

XIV

Свршило се! Више не подлежи никаквој сумњи. Сви земаљски судови казали су своју последњу реч. Она гласи:

„Прече мајци него тетки.“

О томе спору створило се у народу једно мишљење, а код људи од закона друго.

Оно у народу своди се на ове две три речи:

„Ето шта су у стању да ураде паре!... Оне су једине биле кадре да кажу: преча је снаха него рођена кћи!“

А људи од закона:

„На судовима није ни расправљано питање: је ли преча снаха или кћер старога Угљеше, већ је ли преча тетка или мајка малога Угљеше. И сви су судови казали: преча је мајка него тетка. И то је у овоме случају са свим по закону, а судови су

зато ту да суде, не по срцу и правди какву народ замишља, већ по закону и правди, коју земаљски закони признају.“

Сима Бата, међу тим, где стане каже:

„Издадоше нас сведоци!...“

Само Максим Ђук ништа не каже. Он некуд одлази и од некуд долази — као мува без главе. Почео је и да се суши. Не може човек да га позна. И кад гледа ружно гледа, и кад што проговори ружно проговори. Ту неки дан, преко свога обичаја, свратио је у кафану „Зеленог Венца,“ па је изазвао на страну Јашу Јарића, ухватио га за руку, као гвозденим клештима, па му почео да шапће:

„Чуј, овога сам часа купио кола дрва, све саме церове облице, а кад сам их стао сећи, а оно имам шта видети: унутра — и срце и око срца за читав палац — све само суво дивено злато!...“

И тако су сва дрва. Распитам одакле је сељак, па ми казаше, да је из Свиношевића, бивши слуга Марка Поповића. Дрва су, бити не може, крадена: одсекао их је у забрану свога бившег газде. И ко би други могао имати ову сорту грмића до један Марко Поповић. Весели Марко; он

и не зна шта има. Овога часа идем у Синошевић. Купићу тај забран — по што било — даћу што ми поиште. И онога дана, кад се тапија на суду на ме пренесе, постаћу милијунар, богатији и од самога бечког ћесара. Ту ми бар не треба ништа Сима Ђата. Ја ћу то и без њега свршити... А ти, Јешо, чујеш, језик за зубе! О томе ником ништа, а кад се ствар сврши, онда можеш изаћи ено онде на пијац, па казати целом свету!...”

То је рекао, па као ветар отишао кући, и, мало после, пројурio је на своме интову, све у великом касу: оде Преким Шором, а отале окренуо лево — право у Синошевић.

*

Једнога вечера, пошто је последња пресуда по овоме интересантном спору постала и извршна, Рајко Перић нешто се дуго и преко свога обичаја задржа у вароши. Његова Иконија беше већ постала нестрпљива. Излазила је двапут три на капију и погледала доле владицином конаку, откуд је он обично долазио. Њој се чинило, да би га и у мраку познала, — познала би га и по ходу и по његову

поносну држању. После би се вратила у кућу и отишла у собу, стала би код прозора и ту ослушкивала кад ће се чути његови кораци; али њега дуго не бѣ.

И њу поче да хвата неки страх, нека неразговетна слутња: бојала се, да му се што није десило. Она опет скочи. Полети у авлију, и тамо она изађе на кућни праг, а капија се широм отвори, и једна људска прилика уђе у авлију. То је био сам Рајко. Они једно другом падоше у загрљај.

„Боже, Рајко, како си ме поплашио!... Ти тако још нигда ниси одоцнио; а ја сам те баш вечерас погледала да ми час пре дођеш, да те видим, да те овако загрлим и изљубим? И онда му стаде притискивати пољубац за пољупцем — у образ, у чело, у косу, у уста...

„Доста, доста!... Зар хоћеш да ме удавиш?!... Шта је теби, Иконија, вечерас?“

„И ти мени, за толико време, да не кажеш, да си ти оно био, ти, анђеле мој, животе мој!“ повика Иконија и стаде га поново обасипати ватреним пољупцима.

„Ја те не разумем, сунце моје?...“

„А ја тебе разумем, поносе мој... Ја сам знала да ти је срце добро, верно, топло; али нисам знала да ти је душа тако велика!... И то ја да сазнам од другог!“ И онда га оде поново љубити и нешто у себи шапорити.

„Тако ти живог Бога, Иконија, кажи ми, објасни ми, шта ти ово све значи?“

„И ти ме још питаш, цвете живота мога?!... О, како је душа твоја племенита, и како смо ми сви пред тобом мали, мајушни!... Ти курталисаваш оца мога из канци онога катила, онога Максима Ђука, и то онда, кад ме мој отац отрже из наручја твога, па ме другоме даје!... А онај мој весели свекар! На шта му је било толико земаљско благо, кад њим није био кадар ни једно једино добро да учини — него га је оставио, да се око њега купе гладне орлушине, врани и гаврани, као и на сваку другу ствр!..“

На ове речи Рајко беше просто занемео. Он своју Иконију притиште на груди, па ће је, нечујно, запитати:

„А ко ти је то казао, сјајна звездо живота мога?“

Иконија се чисто трже. Погледа Рајка оним својим великим, као угљен црним, очима, па ће онда рећи — више у себи него своме Рајку.

„Јест, то си ти био, који си мога оца откупио од Максима Ђука, а цео је свет и мислио и веровао, да је то племенито дело мога свекра Угљеше Пивљака...“

„И ти си то чула од?“

„Казао ми је Влајко капетан.“

„А откуд он то зна?“

„Па зар ниси ономад приметио, кад се наш Љубинко врати из Совљака, па нам каза, да се кући Угљеше Пивљака ни приступити не може, и да Угљешину Анђелију чувају дупле страже, стража Симе Бате и стража Максима Ђука. И док је ово наш Љубинко говорио, капетан га је Влајко посматрао, па ће му рећи:

— „Стани-дер, момче! јеси ли ти то, или ме моје очи варају?“

„Љубинко се на то осмехну, сетио се за што га капетан пита, зато је и погледао у те, да види шта ћеш ти рећи, а кад ти ућута, он се окрете, прилуци врата за собом, и оде.“

„А кад те капетан упита :

— „Ко ти је ово? ти си му одговорио :

— „То је, капетане, мој синовац, моја десна рука у свачему.

„И капетан онда уђута, па ће више за себе рећи :

— „Е, онда, то је. Нисам се преварио. —

„После је стао да најпре гледа у тебе, па онда у мене, као да је хтео да докучи, знамо ли ми за шта он пита нашега Љубинка. И он ми је јутрос све, од речи до речи, испричао, како му је у своје време Љубинко дошао и питао : колико мој отац дугује Максиму Ђуку, и кад је он из акта видео колики је дуг, да му је наш Љубинко до паре измирио цео дуг с интересом и парничним трошковима. И тако је спречена продаја имања мога оца“, одговори Иконија и стаде свога мужа обасипати врелим пољупцима.

„Доста о томе, моја голубице бела!... Немој ме подсећати на оне по нас обоје мутне дане. То је било и прошло. Семе, које је онда бачено на земљиште наше љубави, уродило је богатим плодом. И ми смо сад срећни... Је ли, цвете мој миљени?...“

„Срећни смо, животе мој!“

„Али се на небу наше среће појавио, ненадно и неопажено, један таман облачак. И он је мене поплашио: бојим се, мене страх хвата, да он нашу срећу не засени. То је овај неочекивани спор. Он је истина окончан у нашу корист; али за њ цео свет мисли, да је неправедан, и да је ту играло мито, и то големо мито. Један је ту неки дан, не познавајући ме, преда мном рекао:

— „Нека су пола Угљешина имања дали, опет је и њима доста остало!“

„А ти знаш, анђеле мој, да тај спор ни ја ни ти тражили нисмо, нити нам треба имање твога покојног свекра, односно његова унука, а твога сина нејаког Угљеше. Напротив, то и много којешта друго, што ме подсећа, да је било времена, кад ти ниси била моја, — мути ову нашу данашњу срећу, — па сам се толико пута канио, да те питам, шта ти о томе мислиш и шта намеравамо радити с овим големим имањем, које си овом парницом добила? И зар би ти могла допустити, да твоја заова Анђелија, коју и ти и твоја мајка зовете анђелом небесним, зар би ти, цвете мој мирисни, имала срце, да је једнога дана истераш из

куће њенога рођеног оца, из куће у којој се родила и одрасла, из куће, у коју си се ти, ране моје љуте, довела, а она те у свој сестрински загрљај примила, твога нејака сина на својим рукама однеговала, и толико ноћи над њим и над његовим тешким мукама провела, па му, најпосле и очи склопила и до вечне куће испратила, а гроб његов, место мајке његове, врелим сузама заливала, — зар би ти, дане мој, сунце моје огрејано, могла ту анђелску душу, твоју добру заовицу избацити на сокак као какво сироче без игде икога свога?!“

Иконија је нѐмо слушала овај племенити говор свога доброга мужа, слушала га је и гушила се у плачу и јецању. Она своју лепу главу беше наслонила на његове груди, а њене су мисли блудиле по једној мрачној пустињи, куда је беше бацила њена немилостива судбина, а у којој јој беше једина водиља милостива рука њене добре заовице Анђелије.

И после малог ћутања она ће рећи:

„Ја о томе, Рајко, Рајко — небо моје плаво, до сад мислила нисам. Ја бих пре у воду скочила, него што бих ма што на жао учинила Анђелији,

ономе одиста право ме анђелу Божјем... А ти си Рајко добар, добар као добар у години дан, душа је твоја велика, као што је милост Божја велика, а твоје је срце пуно блакости, пуно небесне доброте, — па како ти нађеш да је добро, онако нека и буде!...“ И у тај мах вихова се капија опет отвори и — прилупи, и у кућу уђоше два човека: једно је био адвокат Радић ђенерални заступник Иконије Рајка Перића, а друго Јован Јовић адвокат и ђенерални заступник Анђелије, кћери покојнога Угљеше Пивљака.

XV

У нас могу да буду јесени што ретко где на нашем крају света. Оне буду често и лепше и пријатније и од самога пролећа. Тада не може да буде ни оне досадне жеге, ни оне загушљиве запаре, па ни оних бујних киша и мочари. Шуме и шумарци добију неку другу, за око пријатнију, боју. То је нека врста модрикастог зеленила, што прелива из зелена на златно румено — зеленило. Па и само се небо обоји некако друкчије. То није оно обично плаветнило неба; али то није ни онај чисто зеленкасти азур, то је нека средина између тога обојега.

И ко хоће да види бујност живота нашега народа, нека тражи у доба тих лепих и пријатних јесењих дана, јер је то доба веселих песама и правога поклича народнога: то је доба женидбе и

удадбе, доба поноса старих родитеља, а доба среће деце њихове...

И једнога тако лепог дана јесењег била је прошевина Анђелије кћери покојног Угљеше Пивљака. Њену је руку потражио по српском обичају и закону чича-Бранко клисара цркве глоговачке, а за свога сина Радојла. То беше њен тридесет четврти просилац, али просилац за кога је она знала, да тражи њену руку, а не њен богати мираз; јер га она више ни имала није. Отели су јој га земаљски судови; а још је само имала права, да се из очине куће изведе. И она је тај дан са нестрпљењем чекала; јер јој је он имао донети праву срећу њену.

„Боже мој, ако игде има судбине, онда ето то је. Овај наш Ђата и проклети Максим Ђук и чуваше је, и засипаше сувим златом свакога, ко би им био на руци, да се доченају богатог мираза њеног, и постављаше дупле страже око њене куће, па, ето, она им опет прну из кавеза и оде за другога,“ — учини Пела бирташица.

„И то оде за онога, који је Ђати био вечно трн у оку, као да му се, Бог с нама био, предска-

зивало, да ће му Радојло Клисарин све планове побркати," додаде Марта Јездина.

„А мени је сад тек срце на месту, кад видим, где се ово двоје ужимају, не због пустог блага, него што једно без другога просто не могу да живе. И мени је сад, као да у њиховој срећи гледам своју срећу," повика Фема Митровчанка.

„А ја сам опет знао, да ће тако најпоследње бити, па сам само сеирио, како се она два лудака млате, онај дин-душман куће Угљешине, онај Сима Бата, и она рђа над рђама, она несрећа где стане и где пане, онај Максим Ђук, додаде чича-Мића, стари слуга покојног Угљеше Пивљака.

*

Глас, да се Анђелија Угљешина испросила за Радојла Клисарина сина, као муња пролетао је и кроз Совљак и кроз Глоговац и кроз Црну Бару. И што је год било момака и девојака у сва три ова села, све се то, за тили час, обуче у свечано руво и искупи у пространо двориште покојног Угљеше Пивљака. Ту се одједном три кола ухватише. Песме и поскочице низале су се једне за другом, а све

су редом у небо дизале љубав девојачку и понос момачки. Старице, које беху дошле са својим ћерима и унукама, плакале су од радости:

„О, Боже, ала си ти и велики и добар и милостив!... Ти не даде, да се душманска испуни!“ повикала је Стојна Драгојлова.

„А она нема своје мајке, те да се и њено срце испуни срећом деце своје,“ додала је Јеринка Томе Ботура.

„О, да је ово доживео весели Угљеша, и његово би се срце раскравило, и његове би се ране замладиле, гледајући, како сâм Бог спаја срца и душе што се љубе и милују; а не дâ злу и пакости, да два ока у глави завађају, и да по народу снују зло, како би њихове црне душе ликовале над туђом несрећом,“ рекла је Јанока Петрићева. — — — — —

И у том звркнуше двоја кола и зауставише се пред капијом куће Угљешине. У првим је колима седела Иконија Рајкова и адвокат Јовић, а у другим Рајко и адвокат Радић. Иконија је прва скочила с кола. Она стаде разгледати, неће ли где угледати своју заову Анђелију. Њеним лицем беше

плинула нека дубока туга, а испред њених очију минуше сви они тужни дани, што су је за овај дом везивали. У тај баш мах пред њом се обре Анђелија. Раширила руке, а из очију јој грунуше сузе радости, помешане с неком жалошћу, којој ни она није знала право порекло. Оне једна другој падоше у наручја. А, дирљив је то приказ био!... Слабо је наше перо да му похвата све нијансе његове. То беху одблесци туге и радости, веселих и тужних дана, слатких и горких успомена. И то се све једно у друго сливало, сливало се у једну дирљиву успомену, успомену из живота два добра срца, две пламените душе.

И сав онај свет, момци и девојке, људи и жене, деца и дечасти стали су па с неким дубоким учешћем гледају ова два анђела како се душе њихове саме грле и милују.

Поред њих су стајала два млада, два чила, два стасита човека, један у варошком а један у мачванском руву. То су били — Рајко Перић и Радојло заручник Анђелијн...

„Нас се двојица не познајемо?“ рећи ће Рајко и пружи руку Радојлу сину Клисарину.

Радојло дочепа руку Рајкову, дочепа је и ватрено стеже.

„Како је срцу моме драго, што је куцнуо час, час за ме срећан, пресрећан да се једном већ и ми познамо,“ одговори Радојло и рукова се с Рајком.

„Било је нечега што нам је и сметало да се један другом приближимо и да један другог боље познамо... Ти си оно био што си ми писао и молио ме да завадимо два добра срца, две узвишене душе, два ока у глави — моју Иконију са твојом Анђелијом?...

Радојло се само осмехну, а нека блага сенка стида прну његовим лицем:

„Тако је морало бити, па да се дочека, да нас велики Бог обаспе својом милошћу и својим благословом,“ рече он и погледа на оно двоје загрњено — на своју Анђелију и на Рајкову Иконију.

*

После је опет настала игра и весеље и то сад живље и бујније. У коло се хватало и старо и младо. Поскочицама није било краја, па ни оним — „мрсним.“ И док је ово весеље текло, Фема-

Митровчанка спремала је богату вечеру. Њој су помагале Пела бирташица и Марта Јездина; а горе код великог дрвљаника наложена је велика ватра. И стари чича-Мића чисто се подмладио. Он је срећан што је доживео, да се Бати освети — да га види избачена из ове њему драге куће, из куће Угљеше Пивљака. И сад је он на се узео бригу, да ватру чарка и да жар изгрђе под пециво што се спремало за вечеру Анђелијних просилаца и других њених гостију и пријатеља... Његово је срце просто пливало у радости што је доживео да кућа старога Угљеше Пивљака опет оживи својим старим животом и дочеком... И то није осећао само стари чича-Мића, то је осећао и сав онај остали свет, што се беше искупио у и око дворишта пок. Угљеше.

Па и сами пси као да су осећали, да је у кући Угљешиној некаква промена настала, промена на боље и веселије дане. Они просто ни на ког не налајаше, сем једино на стару Бару Циганку: они су се сви нашли тамо, где су се клали прасци и јагањци. И они су видели да се некакво големо весеље спрема... Па и сами коњи у коњушници да-

доше од себе весела гласа. У два три маха чуо се жесток њисак. Мора да је било неког неспоразума између домаћинских и гостионичких коња. Има прилика кад се и коњи око нечега заваде — и ако су им пуне јасле и зобнице. Таква је природа и код људи и код — „бесловесних“ животиња.

XVI

Док се у дворишту куће покојног Угљеше Пивљака играло, певало и веселило, дотле се у го-стинској соби извршило нешто, што је права круна овој нашој приповедци.

У ту се собу беху искупили: Иконија и њен Рајко, Анђелија и њен Радојло, Бранко клисар, отац Радојлов, и оба адвоката — адвокат Радић ђенерални заступник Иконијн, и адвокат Јовић ђенерални заступник Анђелијн.

Беше настао један свечан тренутак. И онда узе реч адвокат Радић.

„О, срећни и племенити људи, како вам за-видим! Ово је тридесет и више година како се ломим и бијем као ала с берићетом с људском се-бичношћу, халапљивошћу за пустим земаљским бла-гом, и ја вам не нађох равних ни по доброти срца

ни по племенитости душе ваше. Ово је равна година како се над богатом масом покојног Угљеше Пивљака, оца Анђелијна, а свекра Иконијна, вију гладне орлушине — да је разнесу, да је рашчупају, а ви је се, добри људи, — и једно и друго, одричете, јер нема тога блага, које би било у стању, да вас покрене, да једно друго увреди, да једно другом на жао учини, да једно друго оштети,“ повика адвокат Радић, а његови се погледи беху зауставили на Иконији Рајковој и на Анђелији Радојловој.

„И ви нисте водили парницу једно против другога, што сте хтели и што сте грамзили за големим имањем старога Угљеше, већ што сте морали — да покажете овоме халапљивом свету, да то имање ипак није пусто и да оно није ту, да зајажава ненаситост неваљалих људи, већ да се њим притиче у помоћ бедним и невољним...“

*

„Суд је овај спор пресудио на штету Анђелијну, и ова је та, што се радује и весели, што је тако суд нашао да је право и да је по закону;“

суд је овај спор расправио и пресудио у корист моје властодавке Иконије, и она је то, што није с таким пресудом задовољна, те је с тога одбацује. Не, не; не може бити, да сте вас двоје порекла овога данашњег грешног и грамзивога света! Ви као да сте и једно и друго весници онога доброг, онога племенитог, онога милосрдног света, какав би требао да буде, па да се и на овоме свету за-снује права људска, али Богом благословена срећа! —

После мале паузе, адвокат Радић настави:

„Мој поштовани и много уважени колега, адвокат Јовић, одавно се носи идејом, да наши закони треба већ једном да изравнају женску децу са мушком при наслеђу њихова очинства. Ја до сад нисам делио те идеје, а сад, у овој прилици, ја стојим уз његово мишљење: није право, да Иконија, као наследница свога сина, нејака Угљеше, наследи целокупно имање свога свекра Угљеше, а Анђелија, његова рођена кћер, да добије само једно просто сеоско удомљење... И зато смо, ево, дошли, да, с пристанком моје властодавке и њенога мужа Рајка, ову законску неправду испра-

вимо, и да, с другом вољом, место овакве судске пресуде, донесемо праведнију пресуду.“ —

И та пресуда гласи:

„Целокупно имаће старога Угљеше Пивљака наслеђују: Анђелија рођена кћер његова, и Иконија његова снаха, а мајка покојног Угљеше, унука старога Угљеше, тим пре, што су обе наследнице женске главе. И да не би било какве пометње, ми смо ово имаће поделили овако:

„Имаће у Китогу заједно с домазлуком, сувати у Лешници, велики чаир у Липници долазе на један део; забрани више Чокешине, „Дуге Њиве“ на реци Јадру, два мала чапра у Липници, и све ливаде, њиве, пашњаци, кошеви, станови, воденице на Дрини и воденице на Сави, долазе на други део. Стара и нова кућа и све остале зграде, падају на други део. Први део узима себи Иконија, јер им је ближе кући, а други Анђелија. Готов новац у суду деле по пола. Ми смо ову пресуду, као ђенерални пуномоћници ваши и судом потврдили. Ви је можете и не примити, али би се огрешили и о људску и Божју правду; а ако је примите и усвојите, ми онда, ја и мој колега, као да већ гледамо, како

ће се милосрђе и добра дела ваша ширити — где станете и где се појавите!..“

После је настало опште љубљење и грђење, а нико међу њима није остао, коме се у очима нису заблистале сузе, сузе радости и сузе правога човекољубља.

*

„Ама, шта они раде тамо у соби? Боље би било да мало изиђу у овај народ. Овај се свет искупио, да се њих нагледа,“ рећи ће Марта Јездина, а на то ће јој Пела механџика одговорити: „Остави ти њих; они знају шта раде. Све су то добри људи.“

„И ја тако мислим, дрђуго, само се нешто плашим ових проклетих адвоката. Све се бојим да они нешто не покваре; нешто бих волела да они нису ту. Они ће, видећеш, и нашој вечери наћи ману,“ шапуће Фема Митровчанка Пели бирташици.

У том се једна кола зауставише пред капијом. У колима је седео један подежмекаст човек, у плавим чошним хаљинама. На глави је имао мек црн шешир са доста малим ободом, а у руци дебео, кукаст,

дренов штап, жут као восак. Он скочи с кола, приђе капији, па оним штапом стаде лупати:

„Хе, камо тај Радојло? Проси девојку — а?... Не може то бити без његова поочима!... Радојло!!...“

То је био Матош Пораба, један од Чаја, свињарских трговаца од Шопрона, онај што је Радојла Клисариног заволео као свога сина и што га је водио чак у Бур.

Радојло га је морао опазити кроз прозор, јер се одмах нашао пред капијом. Отвори је, приђе му руци, па га после одведе у гостинску собу и представи га свима као свога поочима и знаменита трговца, што у Србији годишње одваја необично много свиња и отера у Бур. Матош Пораба само је климао главом и викао:

„Јес', јес': ја његов поочим, он мени дучи свиње... Јес', ја његов поочим!“

*

После се село за вечеру, за богату господску вечеру. У горње чело посадише Матоша Порабу, а њему с десна седе адвокат Радић, а с лева адвокат Јовић, до Јовића Рајко Перић, а до Радића Бранко

клисара, отац Радојлов, а до њих редом људи: како је ко прилазио он је седао — без путкања и наговарања. Тој части и томе весељу није било краја. Три су трпезе постављане и дизате. Ту нико дошао није, док се није лепо zaloжио и залио старим сремачким шилерцем. По казивању самога чича-Мићана, овоме је вину било више од осам година. То беше једна осмакиња. Њу је у један ћошак од подрума, иза неке велике буради, склонио још стари Угљеша Пивљак. Био га је наменио, да га отвори, кад стане да жени свога унука, па? — Ето! Сад га се сетио чича-Мића, а да тога није било, Бог зна оно би ту остало још коју годину недирнуто; али да је на њ натрапао Сима Ђата, као што је у два маха слазио у подрум, он би га, сумње нема, отворио још онда онога вечера, кад је Максим Ђук долазио да проси Анђелију за свога сина Рају.

И, одиста, весеље је текло — као бујна река. И усред тога мора од весеља, тамо од совљачке механе, зајеча једно ћемане и чу се једна звонка песма, песма свима добро позната:

„Уродила рана крушка под Милошићем!“

То је било ђемане и песма Бѣге Цицварића. Чије је то било масло, да се и Бѣго Цицварић, па макар и пред зору на овоме весељу нађе, то наша прича не зна, само се зна то, да се онда много сумњало на Пелу бирташицу, а неки су говорили, да су по Бѣгу нарочита кола послата. Али кад он уђе у двориште и његово ђемане зајеча, а његова омиљена песма —

„Иконија моје суво злато,
„Росно цвеће јутром узабрато,“

стаде се разлегати по оној тихој јесењој ноћи, — цео онај свет, од неке раздраганости, удари у један општи врисак!“

А кад у сâм расвитак весеље стаде улазити у једну фазу, кад и чича-Матош Пораба доби вољу, да и он што отпева, онда се стаде по Совљаку и околини разлегати позната чајковачка песма:

„О ви моји били гроши,
„Што вас строши по вароши;
„А са моји товароши!“

И, после, кад је ко устао и отишао да мало прилегне, то, сутра-дан, нико није умео да каже.

* * *

И док је ово весеље овако бујно текло; док су Божја и људска правда овако славили своју победу над завишћу, над мржњом себичњака и неваљалаца, — догле је Сима Ђата по својој соби, гоњен завишћу и злбом, ходао доле горе. И просто сву драгу ноћ не може око на око свести; оне песме, оне свирке, оне поскочице, оно бујно весеље све совљачке омладине, мучиле су га, гушиле су га, мориле су га!... Оно што је душу његову највише некло и срце растрзало, то није била проста злоба и пакост, то је било нешто веће и од једнога и од другога. И у тој бесанници, он, онако сâм за себе, повиџа:

„Издадоше ме моји рођени!... О, ала је овај свет скроз и скроз неваљао!“

И онда:

„А она моја кума, она Марта Јездина, платиће ми — кад тад: а Фему Митровчанку протераћу, или ја нећу бити ово што сам...“

За тим ће тише — ама као да се бојао, да га ко не чује:

„И све би то друкчије било, да је она рђа, онај масални био на своме месту. С њим се просто

није могло ни шта почети ни шта довршити. Нашао се он да буде светац сад у — деветнаестом веку; а и онај сметењак, онај Максим Ђук, прави је лудак, хоће да је он од целог света најнаметнији. Све он зна боље од другога; а сад? — Ето му!.. Нису паре за будалу! И он би сад хтео да ја то све надокнадим. Нека благодари Богу што му нисам задржи и оних сто дуката, што их је дао као обележје Анђелији, несуђеној заручници онога кривовратог сина његова. Па луд сам био што сам му их и дао! Дати су ми у четири ока: колико је њихово јес, толико је и моје — није!.. Ама што се ја не држим свога правила: што у чантру Батину једном падне, то из ње више не излази!..“

Тако Сима Бата; а Максим Ђук — шта је с њим?

Њега ено где још непрестано облеће око Марка Поповића из Синошевића, да од њега купи његов „златан“ забран!..

* * *

Има прилика кад и мртве ствари умеју да причају уду срећу својих господара, а тако исто

има прилика, где су и животиње неталичне — исто као и људи.

Једном сам свратио кући мога из детињства друга Смаја Циганина. Звао ме толико пута, да му видим нову кућу и остало намешће. И одиста велика и пространа кућа, па штала за коње, па шупе за кола. Још му је у животу и стара шупа кровињара. Зачудио сам се кад сам у једном буцаку те старе шупе смотрио неку олушину од некаквог негда господског интова. На њему као да кокоши ноћивају. Стражња осовина пребијена, једног точка са свим нема, а у једног имају само две шнице. Она негда сјајна и црна кожа на кошу, добила је неку зелено-вугасту боју. Овде онде висе читави паламарп подеротина, као да су на њему свиње своје зубе вежбале. Сицеви попрскани, а оздо избили читави снопови федера, те дају слику разривеног броћишта. Ту се виде и два кокошја гнезда, у којима баба Цавине кокоши носе јаја и легу своје пилиће.

„Дё, чик погоди, господине, чиј је ово интов?“ упитаће ме Смајо Циганин.

„А ко би то могао знати, Смајо,“ одговорим му.

„Знам да не знаш. Зато те и питам. То је интов несрећног Максима Ђука. Купио сам га на добош за дванаест плета; а у њему има сама гвожђа за двадесет и четири“, одговори ми Смајо Циганин, гласом, којим је хтео рећи: „ето, шта би од онога пустога богатства несрећног Максима Ђука!...“

* * *

Кад сам пре неког времена био у Обреновцу, ја посетим мога негдашњег кардаша Лазу Галовића. Он ме одведе да ми покаже некакав свој проналазак, као нешто што ће дати нашој целокупној привреди са свим нов преображај. То је нека сувача за једнога коња. Сувача је радила. Оно страшно клопарање да уши пробије. Једно старо, веома мршаво дуговрато, а високо кљусе беше упрегнуто. Она му се ребра видела као да су од лескова друћа. Сувача одједном нешто застаде, да ли што ово бедно живинче није имало снаге да је даље окреће, или се нешто на овој Лазиној направи покварило, то се ни данас не зна. Кљусе ово као да то једва дочека. Оно сирото обори главу па поче да куња. Жалосно га је било посматрати. Доња му

вилаца окембешена, и с ње се цеди некакав отегљив слуз. На десној страни жвала избацио нешто језика, као да је, Бог с нама био, прегрижен... Ово кљусе мора да је негда имало зелену длаку, па је сад постао ђогат; али како га сад нико више не тимари, то се по њему направиле читаве мапе.

Морам признати, да ме је нешто ово бедно живинче гануло. Оно у мени изазва неко чудновато сажаљавање. Станем га боље посматрати, и, о чуда, мени се учини, да га познајем: у десну стражњу и у леву предњу ногу путоногаст. То му се познаје по томе, што су му та места жутнула. Сем тога, на десном боку једва се познаје жиг: М. Ђ. Ово последње писме хтело је да буде почетно слово у презимену Максима Ђука, па се омашком свога аутора претворило у Ђ. Ја се још и сад опомињем да се због тога весели Ђук много једио, и то би било увек кад би стао казивати, да су се оба његова лепа зеленка код њега ождебила, и да им је он и имена наденуо: дешњаку „Крсташ,“ а леваку „ждрал.“

„А, па ово је „ждрал“ Максима Ђука!“ по-

мислим: „Боже, где ли му је друг — дешњак?...“

И ја и сад не знам шта ми бѣ, те повиках:

„Ждрале!“

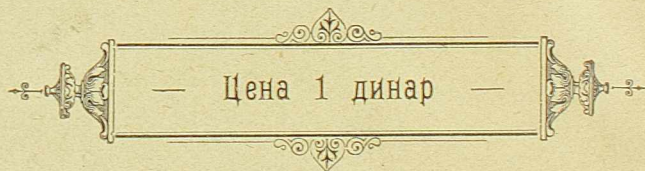
И оно се кљусе чисто трже. Климну главом, па је опет окембеси — као да је хтео рећи:

„Какав ждрал?!... Он је био и прошао. Ја сам само његова сенка.“ И онда опет оде кућати, — ама као и сваки човек, кад му се дрема.. Кроз какве ли је мене живота свога прошао овај негда поносни Ђуков ждрал, — док је, од свога негдашњег отмена положаја, дочекао, да окреће у Обреновцу сувачу Лазе Галовића?! С тим сам се мислима вратио кући.

К Р А Ј

— Цена 1 динар —

